

Regionalne smernice za identifikaciju žrtava trgovine ljudima

---

PRIRUČNIK ZA JUGOISTOČNU I ISTOČNU EVROPU

Autori:

Tatiana Fomina, Međunarodni centar „La Strada“, Moldavija i Maria Vogiatzi, Centar za odbranu ljudskih prava Grčka. U saradnji sa Mrežom Ariadne, protiv trgovine ljudima u jugoistočnoj i istočnoj Evropi (Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Makedonija, Grčka, Moldavija, Crna Gora, Srbija, Turska, Ukrajina).

© Mreža Ariadne 2012

Sva prava su zadržana. Nijedan deo ove publikacije ne sme se reprodukovati, kopirati ili prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući fotokopiranje, snimanje ili bilo kakvo skladištenje informacija bez dozvole vlasnika autorskih prava. Sadržaj publikacije može se slobodno koristiti bez prethodne saglasnosti vlasnika autorskih prava, za obrazovne i druge nekomercijalne svrhe pod uslovom da svaka takva reprodukcija navodi izvor informacija.

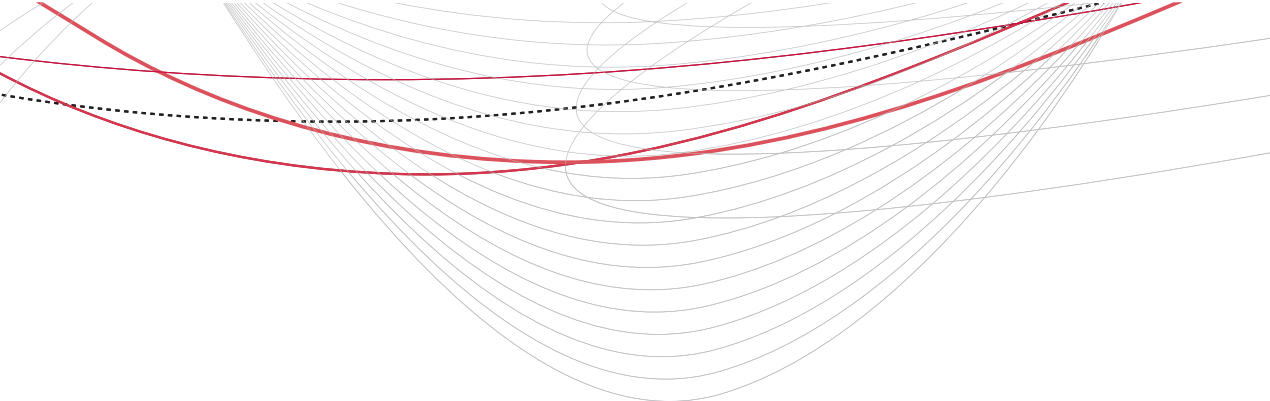
Ova publikacija je napravljena u okviru projekta „Trgovina ljudima i migracije u jugoistočnoj i istočnoj Evropi“, finansiranog od strane norveškog Ministarstva spoljnjih poslova.

Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost autora i ni pod kojim uslovima se neće smatrati da odražava gledište norveškog Ministarstva spoljnjih poslova.

SADRŽAJ:

Predgovor.....	5
Priznanja.....	7
Skraćenice	9
Uvod.....	10
1. Glavni aspekti koncepta identifikacije žrtava trgovine ljudima	13
1.1. Značaj identifikacije žrtava trgovine ljudima.....	13
1.2. Pojam identifikacije: zadaci i ciljevi	15
1.3. Razlika između identifikacije žrtava trgovine ljudima i klasifikacije trgovine ljudima kao krivičnog dela	17
1.4. Ljudska prava i druge vrste pristupa.....	19
1.5. Identifikacija kao konzistentan element sistema za sprečavanje trgovine ljudima.....	24
2. Veza identifikacije sa definicijom trgovine ljudima	26
2.1. Definicija trgovine ljudima.....	26
2.2. Elementi trgovine ljudima	27
2.3. Sistem indikatora	29
2.4. Preliminarna identifikacija i raspoznavanje. Pretpostavljene žrtve i žrtve.....	30
2.5. Direktni pokazatelji	32
2.6. Indirektni pokazatelji	34
3. Organizacioni aspekti identifikacije.....	37
3.1. Organizacije i profesionalci koji sprovode identifikaciju.....	37

3.2. Metodi identifikacije.....	39
3.3. Samoidentifikacija žrtava trgovine ljudima i njen značaj.....	43
4. Praktični aspekti održavanja intervjua sa žrtvama trgovine ljudima.....	48
4.1. Organizacija Intervjua.....	48
4.2. Komunikacija sa žrtvama trgovine ljudima.....	51
4.3. Informacije i Procena potreba.....	52
4.4. Rana procena rizika.....	54
4.5. Period refleksije.....	56
5. Identifikacija i prikupljanje podataka.....	59
5.1. Preporuke za sadržaj upitnika za identifikaciju.....	59
5.2. Razmena informacija i zaštita ličnih podataka.....	66
Zaključci.....	67

PREDGOVOR

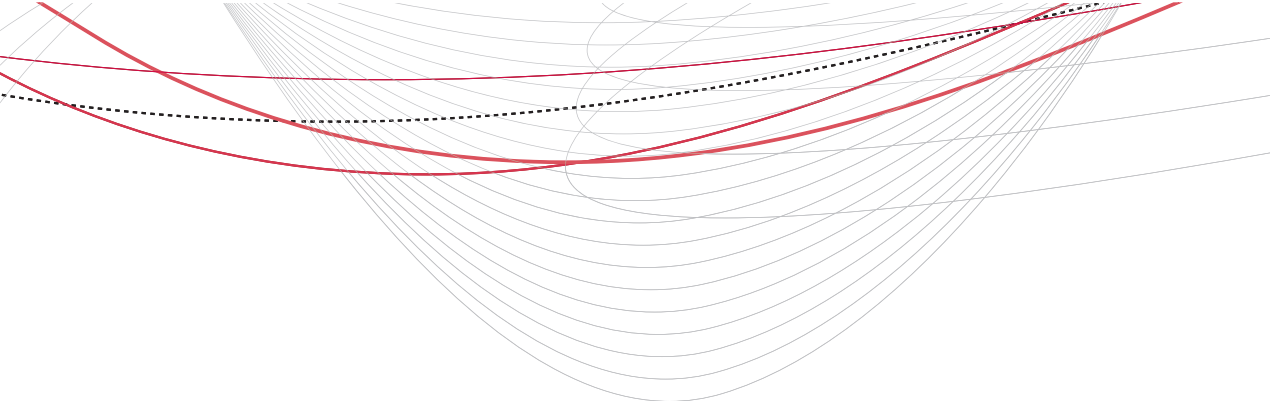

Ariadne Mreža protiv trgovine ljudima u Jugoistočnoj i Istočnoj Evropi je regionalna mreža od 16 nevladinih organizacija iz 12 zemalja. Mreža je osnovana 2005. sa sedištem u Atini, u Grčkoj, i već su završena tri regionalna projekta registrovanja stvarne situacije vezane za: trgovinu ljudima u zemljama učesnicama, širenje modela dobre prakse za prevenciju, pomoć, zaštitu i podizanje svesti protiv trgovine ljudima u regionu. Misija mreže je borba protiv trgovine ljudima kroz blisku i koordiniranu saradnju među zemljama porekla, tranzita i destinacije. Krajnji korisnici Ariadne su žrtve i potencijalne žrtve trgovine ljudima, NVO koje koordiniraju zajedničke akcije i razni državni i nedržavni akteri, aktivni u borbi protiv trgovine ljudima.

Uprkos ozbiljnim naporima, trgovina ljudima je i dalje ozbiljan problem u jugoistočnoj i istočnoj Evropi, sa značajnim udelom žrtava poreklom sa Balkana. Napori u borbi protiv ove pojave u regionu treba da budu usmereni u pravcu garantovanja pomoći i zaštite žrtava u zemljama porekla, tranzita i destinacije. Iako je postignut napredak u većini zemalja u oblasti zakonodavstva, posebno vezano za krivično delo trgovine ljudima, još uvek ima prostora za poboljšanje kada je identifikacija žrtava u pitanju. Brojni razlozi su sprečili sistematski, jedinstven i dosledan internacionalni pristup u identifikaciji žrtava trgovine ljudima, npr. različiti pravni sistemi, teškoće pri raspodeli sredstava, različiti nivoi institucionalnog organizovanja, različiti prioriteti u borbi protiv trgovine ljudima itd. Rezultat je da se identifikacija žrtava trgovine ljudima često sprovodi po sistemu *ad hoc*, čime se rizikuju zaštita prava žrtvi i i borba protiv trgovine ljudima dovodi u pitanje. Osim toga, jasan pomak u prioritetima u borbi protiv trgovine ljudima, od pristupa orijentisanog ka krivičnom delu do pristupa orijentisanog ka ljudskim pravima, čini pravilnu identifikaciju žrtava neophodnijom i relevantnijom nego ikada.

Prema međunarodnim istraživanjima, mnoge žrtve ostaju nepoznate i lišene su neophodne podrške i pomoći. Efikasna identifikacija žrtava dovodi do efikasnijeg delovanja protiv pojave trgovine ljudima i do bolje reintegracije žrtava trgovine ljudima. Dakle, ova publikacija, sprovedena u okviru četvrtog zajedničkog projekta Ariadne Mreže fokusira se na deljenje iskustava i informacija vezanih za proces identifikacije kao i na

---

---

mehanizme za upućivanje žrtava trgovine ljudima, sa ciljem da se ova ekspertiza inkorporira u praktične smernice za identifikaciju.

Cilj priručnika je da bude od koristi širokom spektru stručnjaka koji su uključeni u proces identifikacije žrtava trgovine ljudima i iz tog razloga obuhvata socijalne, pravne, psihološke i druge aspekte procesa identifikacije. Napravljen je i poseban osvrt na decu žrtve trgovine ljudima. Regionalne smernice su važne za rad nevladinih organizacija, ministarstava, policijskih udruženja, udruženja advokata, sudija, tužilaca i drugih aktera uključenih na bilo koji način u proces identifikacije. Dodatni napor učinjen je da se skrene pažnja na iskustva i stručnost uključenih nevladinih organizacija kao i da se istakne dobra praksa, razvijena u domaćim pravnim sistemima država jugoistočne Evrope, koja može biti usvojena i u drugim zemljama.

Nadamo se da će relevantnim akterima ovo uputstvo biti korisno sredstvo u svakodnevnom radu i da će žrtve imati direktne koristi kroz poboljšane i efikasnije usluge.

PRIZNANJA

Ova publikacija je deo četvrtog zajedničkog projekta Ariadne mreže protiv trgovine ljudima u jugoistočnoj i istočnoj Evropi pod nazivom „Trgovina i migracije u jugoistočnoj i istočnoj Evropi“, finansiranog od strane norveškog Ministarstva spoljnih poslova. Vođen je od strane Centra za zaštitu ljudskih prava (KEPAD) u Grčkoj, koordinatora Mreže Ariadne, a realizovan u saradnji sa 15 NVO iz 11 zemalja učesnica, članica Mreže Ariadne: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Makedonija, Grčka, Moldavija, Crna Gora, Srbija, Turska i Ukrajina. KEPAD priznaje i ceni doprinos i podršku datu od strane velikog broja stručnjaka i organizacija, bez čijeg predanog zalaganja Regionalne Smernice o identifikaciji žrtava trgovine ljudima ne bi bile završene. Autori se takođe zahvaljuju NVO, članicama mreže Ariadne, koje su uključene u izradu ove publikacije:

ALBANIJA

Migena Mollanji, Aktivistkinja – Korisno albanskim ženama

Erinda Blaca, Advokat, Elona Tershana, advokat – Albanski rehabilitacioni centar za torture i traume

BOSNA I HERCEGOVINA

Azra Hasanbegović, izvršna direktorka – Udruženje „Žena BiH“,

BUGARSKA

Jelena Triffonova, konsultant – Bugarska fondacija za rodna istraživanja Kristina Gologanova, koordinator – Centar za pomoć žrtvama torture

HRVATSKA

Kristina Babić, administrativni asistent – Hrvatski Pravni centar (Hrvatski pravni centar)

GRČKA

Eva Savvopoulou, pravni savetnik – Centar za zaštitu ljudskih prava (KEPAD)

Valjbona Histuna, službenik za zaštitu dece – Udruženje za društvenu podršku omladine (ARSIS)

MAKEDONIJA

Keti Jandrijeska Jovanova, advokat – Helsinški odbor za ljudska prava Republike Makedonije
Verica Stamenkova-Trajkova, predsednica – Za srečno detinjstvo

MOLDAVIJA

Viorelia Rusu, analitičar-Međunarodni centar za zaštitu i promociju prava žena „La Strada“, Moldavija

CRNA GORA

Marijana Milić, pravni savetnik – Ženski lobi Crne Gore

SRBIJA

Kristina Todorović, advokat – Komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM)

TURSKA

Elif Özer, koordinator projekta; **Tuba DüNDAR**, koordinator Programa – Fondacija za razvoj ljudskih resursa

UKRAJINA

Olga Kalashnyk, potpredsednik, **Kateryna Cherepakha**, šef Odeljenja za socijalni rad; **Viktorija Lazar Graham**, pripravnik – Međunarodni centar za prava žena „La Strada“ – Ukrajina

---

SKRAĆENICE

Savet Evrope	CoE
Serije ugovora Saveta Evrope	CETS
Ekonomski i socijalni savet	ecosoc
Evropska unija	EU
Međunarodni centar za razvoj migracione politike	icmpd
Međunarodna organizacija rada	ilo
Međunarodna organizacija za migracije	iom
Memorandum o razumevanju	mou
Nacionalni mehanizam upućivanja žrtava trgovine ljudima	NRM
Nevladina organizacija	ngo
Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju / kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava	osce/odihr
Ujedinjene nacije	UN
Dečiji fond Ujedinjenih nacija	UNICEF
Kancelarija Visokog Poverenika za Ljudska Prava Ujedinjenih nacija	unohchr
Kancelarija UN za drogu i kriminal	unodc
Serija (registrovanih) ugovora UN	unts
Svetska zdravstvena organizacija	who

UVOD

Regionalne Smernice za identifikaciju žrtava trgovine ljudima (u daljem tekstu „Regionalne Smernice“) su razrađene u okviru četvrtog zajedničkog projekta Ariadne mreže protiv trgovine ljudima u jugoistočnoj i istočnoj Evropi pod nazivom „Trgovina ljudima i migracije u jugoistočnoj i istočnoj Evropi“. Projekat realizuje NVO Centar za zaštitu ljudskih prava (KEPAD), Grčka, u saradnji sa 15 NVO, članica Ariadne mreže.

Da bi se obezbedila osnova za razvoj Regionalnih smernica, sprovedeno je tematsko istraživanje sa ciljem da se analizira postojeća situacija i specifičnosti identifikacije žrtava trgovine ljudima u svakoj zemlji učesnici.

Istraživanja su fokusirana na sledeće oblasti, koje odražavaju različite aspekte identifikacije žrtava trgovine ljudima:

- 1) pravni aspekti (nacionalna politika i nivo formalizacije / standardizacija identifikacionog postupka u svakoj zemlji);
- 2) organizacioni aspekti (preliminarna i formalna identifikacija, uloga nevladinih organizacija, itd);
- 3) indikatori za identifikaciju žrtava trgovine ljudima i korelaciji sa definicijom trgovine ljudima;
- 4) etički aspekti intervjua sa žrtvama trgovine ljudima;
- 5) poštovanje ljudskih prava žrtava trgovine ljudima i posebnih prava maloletnika, uz pružanje neophodne zaštite i pomoći.

Istraživanjem je utvrđeno da su sve zemlje učesnice ratifikovale glavni međunarodni dokument u borbi protiv trgovine ljudima, odnosno Protokol za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i decom, koji dopunjuje Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Palermo, 2000). Većina zemalja učesnica su takođe ratifikovale Konvenciju Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (Varšava, 2005). Bez obzira na navedeno, konceptualni i praktični problemi u vezi identifikacije žrtava trgovine ljudima i dalje postoje u svim zemljama koje

---

UVOD

---

učestvuju u ovom projektu. Pre svega, većina zemalja učesnica nema razrađene nacionalne standarde vezane za identifikaciju žrtava trgovine ljudima. Izgleda da se termin „identifikacija žrtava trgovine ljudima“ različito tumači u zemljama učesnicama. Pored toga, usvojeni su različiti pristupi organizovanja procesa identifikacije. Na primer, u mnogim zemljama, samo državni organi imaju pravo da vrše zvaničnu identifikaciju.

U isto vreme su nevladine organizacije za pružanje pomoći žrtvama trgovine ljudima stekle značajno iskustvo i stručnost u identifikaciji žrtava trgovine ljudima. Istraživanje je takođe fokusirano na prikupljanje primera dobre prakse i identifikaciju potreba i praznina u procesu identifikacije žrtava trgovine ljudima. Takođe je omogućilo izradu zajedničkih smernica o postupku identifikacije.

Regionalne Smernice su prihvaćene od strane nevladinih organizacija koje učestvuju u navedenom projektu. Ova kratka uputstva su dizajnirana za NVO koje se specijalizuju u pružanju pomoći žrtvama trgovine ljudima.

Regionalne Smernice su izrađene u skladu sa odredbama iz sledećih dokumenata:

- „Protokol za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i decom, koji dopunjuje Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala“, (Palermo 2000), u daljem tekstu: „Palermo protokol“;
  - „Konvencija o borbi protiv trgovine ljudima“ Saveta Evrope (Varšava 2005), u daljem tekstu „Konvencija Saveta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima“;
  - „Preporučeni principi i smernice o ljudskim pravima i trgovini ljudima“, UN Ekonomski i socijalni savet (2002);
  - „Nacionalni mehanizmi upućivanja“. Ujedinjeni naponi za zaštitu prava žrtava trgovine ljudima– Praktični priručnik“, OEBS / ODIHR, Varšava (2004);
  - „Smernice za razvoj transnacionalnog mehanizma upućivanja za žrtve trgovine ljudima: Jugoistočna Evropa“, ICMPD, Beč (2009);
-

-
- „Trgovina ljudima: Identifikacija potencijalnih i pretpostavljenih žrtava. Pristup lokalnoj zajednici.“, OEBS, Beč (2011);
  - „Standardi kvaliteta za procenu rizika i bezbedan povratak i reintegraciju žrtava trgovine ljudima“, NVO LEFO, Beč (2011);
  - „Identifikacija žrtava trgovine ljudima u Moldaviji – Smernice za specijalizovane NVO koje deluju u Republici Moldaviji“, Međunarodni centar „La Strada“, Kišinjev (2006);
  - Drugi međunarodni, evropski i nacionalni standardi i razvoji principa i standarda.

Takođe su uključene preporuke o glavnim aspektima organizacije sistema identifikacije žrtava trgovine ljudima:

- a) konceptualizacija pojma „identifikacija žrtava trgovine ljudima“ (ciljevi, pristupi i principi);
- b) veza identifikacije sa definicijom trgovine ljudima;
- c) proces identifikacije, njene faze i korišćene metode;
- d) nadležni stručnjaci i organizacije koji vrše identifikaciju žrtava i njihovi specifični zadaci;
- e) indikatori za identifikaciju pretpostavljenih žrtava trgovine ljudima i žrtava trgovine ljudima preliminarne i krajnje / formalne identifikacije);
- f) praktični aspekti održavanja intervjua sa žrtvama trgovine ljudima;
- g) razmena informacija i zaštita podataka;
- h) druga povezana pitanja.

Opšti cilj je da ove Smernice budu sveobuhvatna osnova prilikom izrade nacionalnih standarda za identifikaciju žrtava trgovine ljudima.

---

1. Glavni aspekti koncepta identifikacije žrtava trgovine ljudima

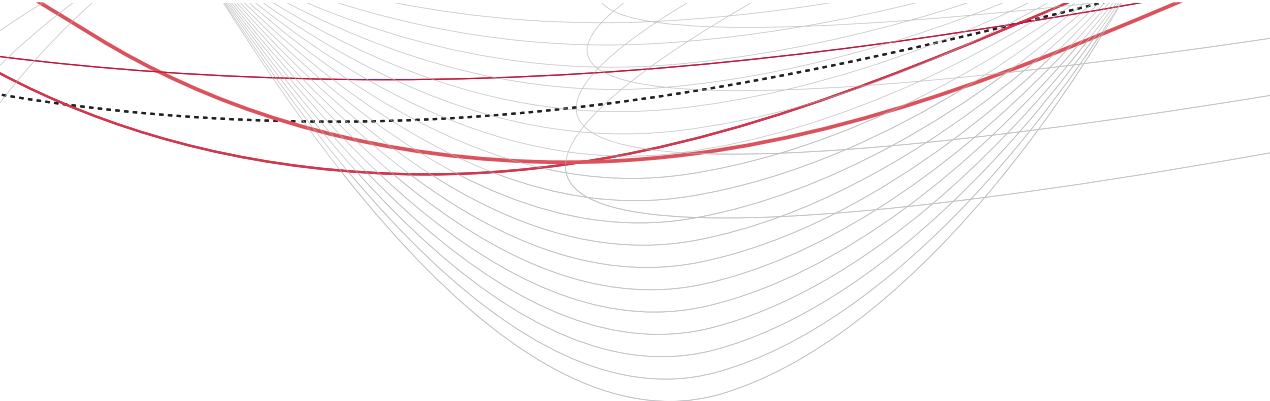
1.1. Značaj identifikacije žrtava trgovine ljudima

Identifikacija žrtava trgovine ljudima je od vitalnog značaja za zaštitu njihovih ljudskih prava, jer je pre svega cilj identifikacije da omogući pristup potrebnoj pomoći i zaštiti. U cilju zaštite i pomoći žrtvama trgovine ljudima, od izuzetnog je značaja da se identifikacija izvrši brzo i korektno.

Značaj i neophodnost efikasnije identifikacije žrtava, istaknut je u mnogim međunarodnim pravnim dokumentima. Na primer, ECOSOC Dokument o preporučenim principima i smernicama o ljudskim pravima i trgovini ljudima glasi: „Neuspeli u identifikaciji žrtve trgovine ljudima, dovodi do daljeg uskraćivanja prava tog lica. Države su zato u obavezi da obezbede tu identifikaciju“¹. Slično tome, prvi Akcioni plan Evropske unije u oblasti borbe protiv trgovine ljudima, usvojen od strane Saveta Evrope u decembru 2005. uključuje paket mera namenjenih da se omogući razvoj veština u identifikaciji žrtava trgovine ljudima (npr. radionice i drugi oblici razmene najboljih iskustava)².

Značaj razvoja efikasnih metoda za identifikaciju žrtava trgovine ljudima je istaknut u brojnim istraživačkim radovima. Prema nekim procenama međunarodnih stručnjaka, oko 65% žrtava trgovine ljudima nisu identifikovane.³ Ovo se dešava iz različitih razloga. Na primer, žrtve trgovine ljudima koje se nalaze na teritoriji strane države se često plaše da će biti krivično gonjene za kršenje zakona te zemlje, što je naročito slučaj kada su prekršeni imigracioni zakoni vezani za ulazak i boravak na teritoriji te države. Pored toga, žrtve ne veruju predstavnicima državnih organa i struktura, jer često nisu svesne svojih prava i mogućnosti za dobijanje pomoći i zaštite. Često, psihološka trauma ne dozvoljava žrtvama trgovine ljudima da adekvatno procene događaje i preduzmu korake kako bi popravile svoju situaciju. Kao posledica toga, žrtve trgovine ljudima se često rutinski tretiraju kao ilegalni migranti rada a ne kao žrtve trgovine ljudima, smeštaju se u pritvor, ili su teško kažnjene i deportovane iz zemlje odredišta. Po njihovom povratku u zemlju svog porekla, mogu biti dodatno gonjene za korišćenje lažnih putnih isprava, za ilegalan odlazak iz zemlje itd... Dakle, patnje i traume nanosene u toku

- 1 „UN-ECOSOC,“ Preporučeni principi i smernice o ljudskim pravima i trgovini ljudima izveštaj Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za ljudska prava do ekonomskog i socijalnog saveta. „I E/2002/68/Add.I, 2002, str. 6.
- 2 „EU plan o najboljim praksama, standardima i procedurama za sprečavanje i borbu protiv trgovine ljudima“, Official Journal C 311, 09/12/2005.
- 3 Limanowska, B. „Trgovina ljudima u Jugoistočnoj Evropi“, UNICEF, UNOHCHR, OEBS / ODIHR, 2002, str. 142.

---

eksploatacije se dodatno mešaju sa novim bolom koji se javlja tokom susreta sa organima koji sprovode zakon.

Bez obzira na zemlju u kojoj je do eksploatacije došlo, žrtve trgovine ljudima se uvek plaše osвете trgovaca ljudima, koja nije usmerena samo na njih, već i na njihove porodice. Žrtve seksualne eksploatacije plaše se publiciteta i negativnih reakcija svog okruženja koje su obično usmerena protiv samih žrtava. Mnoge žrtve ne veruju da će sudsko obeštećenje biti efikasno i ne nalaze smisao u obraćanju zvaničnim strukturama.

Kao rezultat toga, neidentifikovanim žrtvama trgovine ljudima uskraćena je neophodna pomoć i zaštita pa je izuzetno teško da se vrate normalnom životu, odnosno da nađu svoje mesto u društvu. Iskustvo brojnih nevladinih organizacija koje nude pomoć žrtvama trgovine ljudima pokazuje da je značajan broj osoba koje se prvi put javljaju za pomoć, već bilo uključeno u trgovinu ljudima u prošlosti i da su i dalje žrtve. Ovo dovodi do zaključka da čak i kada žrtva izbegne kontroli trgovaca ljudima, ona često pada u njihovu mrežu ponovo, iz očaja ili zbog nedostatka mogućnosti. Dakle, identifikacija je pre svega potrebna da bi se obezbedila zaštita prava žrtava i njihova kasnija uspešna reintegracija. Takođe je izuzetno važna za bezbednost i koheziju samog društva. Ako žrtve nisu voljne da daju dokaze, trgovci ljudima ostaju nekažnjeni i na slobodi i ponovo stvaraju nove žrtve. Sledstveno tome, neidentifikovani slučajevi trgovine ljudima čine ključni faktor za problem trgovine ljudima u zemlji. Prema tome, možemo izneti da blagovremena identifikacija žrtava trgovine ljudima predstavlja meru za sprečavanje ove pojave i samim tim meru za zaštitu interesa društva u celini.

Mnogi međunarodni stručnjaci dele mišljenje da je, u cilju vidljivog napretka u borbi protiv trgovine ljudima, neophodno unapredi proces identifikacije žrtava. Rešenje zavisi pre svega od sposobnosti države da garantuje bezbednost žrtava / svedoka koji svedoče protiv trgovaca i istovremeno, od sposobnosti državnih i nedržavnih organa da stvore neophodne uslove koji će pomoći žrtvama da sarađuju sa zakonodavnim telima.

---

1. GLAVNI ASPEKTI KONCEPTA IDENTIFIKACIJE ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

1.2. Pojam identifikacije: zadaci i ciljevi

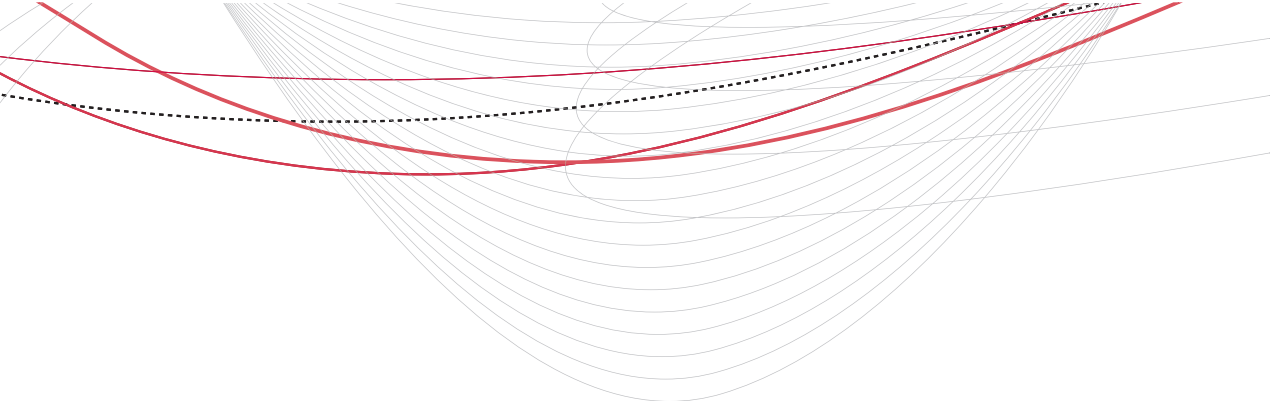
Iako se značaj identifikacije pominje u mnogim značajnim međunarodnim dokumentima, ne postoji međunarodno prihvaćena definicija.

Specijalisti koji se ovim problemom bave, interpretiraju identifikaciju na sledeći način:

- a) mere usmerene na potragu i otkrivanje potencijalnih žrtava trgovine ljudima u sredinama koje se smatraju pogodnim za trgovinu ljudima – ilegalne migracije rada, prostitucija, itd.
- b) analiza informacija u vezi sa potencijalnom žrtvom, kako bi se utvrdila veza između konkretnog slučaja i postojećih pokazatelja i kako bi se utvrdilo da je zaista u pitanju žrtva trgovine ljudima i kojoj je potrebno pružiti pomoć i zaštitu.

Kontekst u u kome se ovaj termin koristi u različitim aktima međunarodnog prava kao npr. u Konvenciji Saveta Evrope u borbi protiv trgovine ljudima i različitim referencama dostupnim na ovu temu, pokazuje da se identifikacija žrtava trgovine ljudima smatra procesom kroz koji obučena lica i kvalifikovani stručnjaci (policija, inspekcija rada, granična policija, imigracione vlasti, ambasade, konzulati itd.) u saradnji sa specijalizovanim nevladinim organizacijama:

1. preduzimaju mere kako bi se otkrili slučajevi trgovine ljudima na mestima gde se različite faze trgovine ljudima obično odvijaju (vrbovanje, prevoz, smeštaj, eksploatacija itd..) ili nakon bekstva od trgovaca;
  2. prikupljaju informacije u vezi sa slučajevima trgovine ljudima bilo od samih žrtava, ili od drugih izvora koji poseduju informacije o nezakonitim radnjama počinjenim nad žrtvom;
  3. vrše analize dobijenih informacija i porede karakteristike pojedinačnih slučajeva sa postojećim indikatorima trgovine ljudima;
  4. zaključuju da li je lice žrtva trgovine ljudima i omogućavaju dobijanje neophodne pomoći i zaštite.
-

Identifikovanje žrtve je dugotrajan proces. Može zahtevati razmenu informacija među državama i različitim anti-trafiking organima, uključujući kako državne tako i nevladine organizacije za podršku žrtvama. Čim nadležni organi imaju razloga da veruju da je osoba žrtva/potencijalna žrtva trgovine ljudima, ona ne sme da napusti teritoriju te države dok se proces identifikacije ne završi. Pored toga, nadležni organi treba da obezbede da potencijalne žrtve dobiju besplatnu pomoć – minimalni paket usluga garantovanih od strane države, kako je predviđeno članom 12 stav 1 i 2 Konvencije Saveta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima.

ISKUSTVO HRVATSKE

Novembra 2008, Vlada Republike Hrvatske je usvojila Protokol za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovine ljudima. Protokol se bavi procesom identifikacije i utvrđivanjem uloge i obaveza organizacija i lica uključenih u zaštitu i pomoć žrtvama.

Nakon što je proces identifikacije završen, i kada je doneta konačna odluka da li je osoba žrtva trgovine ljudima ili ne, nadležni organi moraju da obezbede punu pomoć i zaštitu identifikovanoj žrtvi, kao što je propisano u članu 12 stav 3 i 4 Konvencije Saveća Evrope za borbu protiv trgovine ljudima.

Takođe je važno napomenuti da, ni pod kojim okolnostima proces identifikacije ne sme da zavisi od birokratskih glomaznih procedura koje imaju za posledicu ograničavanje prava žrtava na pomoć i zaštitu. Ovo je bez obzira na činjenicu što u određenim slučajevima žrtva mora biti priznata kao takva od strane nadležnih državnih organa, kako bi izbegla deportaciju, jer i u tom slučaju ima pravo na program zaštite svedoka. U svakom slučaju, čak i pod ovim okolnostima, glavni cilj identifikacije ostaje isti: da se žrtvama obezbedi neophodna besplatna pomoć, što je zajamčeno međunarodnim pravom.

1.3. Razlika između identifikacije žrtava trgovine ljudima i klasifikacije trgovine ljudima kao krivičnog dela

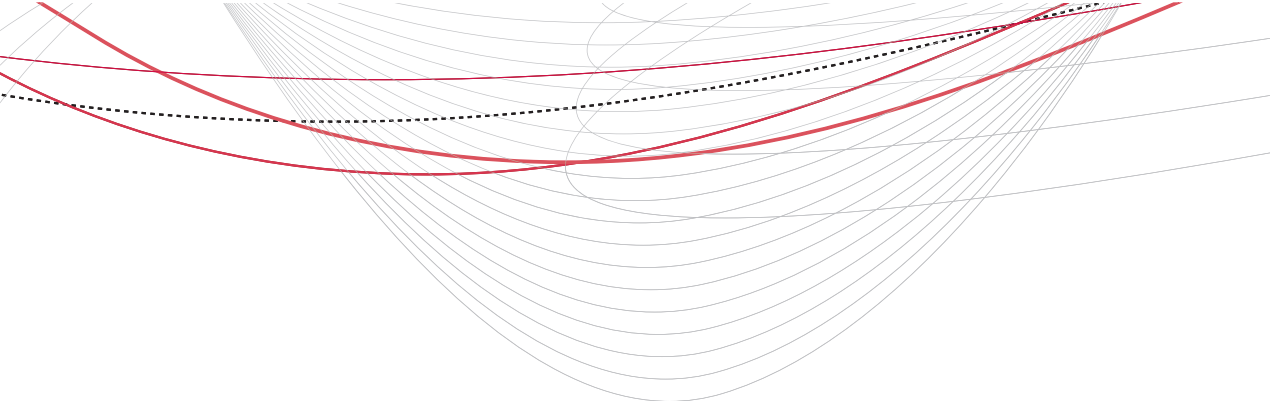
Proces identifikacije treba da bude nezavisan od bilo kakvih krivičnih postupaka protiv počinilaca. Krivična presuda stoga ne sme imati nikakvog uticaja, bilo za započinjanje ili završetak procesa identifikacije.

Pojam „identifikacije žrtava trgovine ljudima“ je usko povezan sa pojmom „klasifikacije zločina“. Ipak, postoji veliki broj razlika između ova dva koncepta u smislu ciljeva, posledica, stepena odgovornosti, itd.

Ključni cilj klasifikacije zločina je pravedno i efikasno hapšenje kriminalaca i suzbijanje kriminalnih aktivnosti. Ovo je važno pitanje, jer ozbiljnost zločina direktno utiče na vrstu kazne (pritvor, kazna zatvora, novčana kazna itd.) na koju su počinioši osuđeni. Ovo je strogo formalizovan proces jer je svaki zločin detaljno definisan u krivičnim zakonima i zakonima. To je takođe komplikovan proces, jer elementi specifične kriminalne aktivnosti mogu da odgovaraju opisu jednog ili više krivičnih dela. Klasifikaciju mogu vršiti samo osobe ovlašćene za sprovođenje zakona, pravosudni organi ili sud u prvom stepenu u strogoj saglasnosti sa ustavnim normama i odredbama krivičnog postupka, kako bi se poštovao princip pretpostavke nevinosti optuženog. Pored objektivnih elemenata krivičnog dela, npr. konkretna preduzeta radnja, potrebno je da se krivičnim gonjenjem dokaže postojanje namere ili nehata, jer samo namerno počinjena dela podležu krivičnom kažnjavanju.

Identifikacija žrtava trgovine ljudima je namenjena pre svega pružanju neophodne pomoći žrtvama trgovine ljudima. Može je vršiti ne samo policija, već i drugi stručnjaci koji dolaze u kontakt sa žrtvama trgovine ljudima: inspektori rada, granična policija, socijalni radnici, stručnjaci nevladinih organizacija za pružanje pomoći žrtvama trgovine ljudima.

U poređenju sa klasifikacijom zločina, identifikacija žrtava trgovine ljudima treba da bude pojednostavljena procedura. Informacije dobijene za potrebe identifikacije žrtava treba da budu predmet samo generalne provere; ubedljiv dokaz nije neophodan u ovoj fazi.

Shodno tome, identifikacija žrtava trgovine ljudima je manje strog i formalan proces od klasifikacije zločina, jer ne dovodi do krivičnog gonjenja, a može da se oslanja na određena uputstva i indikatore. Iz tog razloga, skup indikatora za prepoznavanje žrtava trgovine ljudima treba da bude fleksibilan i prilagodljiv novim izazovima i novim trendovima vezanim za pojavu trgovine ljudima.

Identifikacija žrtava trgovine ljudima zasniva se na definiciji trgovine ljudima u nacionalnom zakonodavstvu i varira od zemlje do zemlje. Obično se definicija trgovine ljudima može naći u krivičnom zakonu, pošto se u većini evropskih zemalja trgovina ljudima smatra krivičnim delom. U nekim zemljama, međutim, postoje i definicije trgovine ljudima u građanskom pravu gde su i predviđeni pravni lekovi za žrtve trgovine ljudima (npr. naknada štete), kao i uslovi za pružanje pomoći i zaštite žrtvama i potencijalnim žrtvama.

U građanskom pravu definicije su obično šire i fleksibilnije od definicija u krivičnom pravu jer kao instrumenti građanskog prava imaju tendenciju da opišu trgovinu ljudima kao društveni fenomen, a ne krivično delo. Elementi trgovine ljudima, kao društvenog fenomena, mogu se značajno razlikovati od pravne konstrukcije trgovine ljudima kao krivičnog dela u državnom zakonodavstvu. Opšti koncept trgovine ljudima treba da pokrije sve oblike fenomena, a da samo ekstremni i veoma opasni oblici postanu krivična dela. U tom smislu, identifikacija koja se oslanja na stroge krivične definicije može ograničiti pravilnu identifikaciju žrtava i pravo na pomoć i zaštitu.

Neke evropske zemlje su razradile takve definicije građanskog prava kako bi se utvrdila jasna politika i regulisala nacionalna borba protiv trgovine ljudima.⁴ U takvim slučajevima

---

4 Ova razlika između definicije krivičnog prava i građanskog prava se može naći u pravnom sistemu Moldavije.

1. GLAVNI ASPEKTI KONCEPTA IDENTIFIKACIJE ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

---

vima, izrada indikatora za prepoznavanje žrtava trgovine ljudima treba da se zasniva ne samo na definicijama krivičnog prava, već i na definicijama građanskog prava. U slučajevima gde postoji definicija i u krivičnom i u građanskom pravu, indikatori treba da obuhvate elemente šire definicije.

1.4. Ljudska prava i druge vrste pristupa

Promocija i zaštita ljudskih prava bi trebalo da bude prioritet svih mera za borbu protiv trgovine ljudima. Poštovanje i zaštita ljudskih prava žrtava trgovine ljudima treba da bude od posebnog značaja ne samo za predstavnike nevladinih organizacija, već i svih aktera uključenih u proces identifikacije. Prema UN Principima i smernicama o ljudskim pravima i trgovini ljudima „zaštita ljudskih prava žrtava trgovine ljudima treba da bude u središtu svih napora borbe protiv trgovine ljudima kao i pružanje zaštite, pomoći i obezbeđenja obeštećenja žrtvama“.⁵

Trgovina ljudima predstavlja ozbiljnu povredu ljudskih prava. Na ljudska prava i dostojanstvo žrtava trgovine ljudima ne bi trebalo negativno da utiču mere protiv trgovine ljudima. Ovo je od posebnog značaja, jer su žrtve trgovine ljudima često tretirane kao kriminalci.⁶ Sekundarna viktimizacija može se dogoditi ako se žrtve ne tretiraju sa odgovarajućom osetljivošću. Pristup zasnovan na ljudskim pravima podrazumeva ranu identifikaciju i pomoć žrtvama.⁷ Proces zvanične/zaključne identifikacije može dugo trajati, tako da je blagovremena i efikasna primarna identifikacija potencijalnih žrtava od ključnog značaja za njihovo blagostanje.

Izuzetno je važno da se obezbedi da dostupnost pomoći žrtvama trgovine ljudima ne bude uslovljen njihovim pristankom da sarađuju sa organima za sprovođenje zakona. Treba imati u vidu da je obraćanje organima koji primenjuju zakone pravo a ne obaveza žrtava. Konačan odgovor na pitanje da li je krivično delo učinjeno može se dati samo na sudu, kroz presudu i formalno istražen slučaj. Istraga i krivični postupak mogu

---

5 UN ECOSOC, „Preporučeni principi i smernice o ljudskim pravima i trgovini ljudima“, supra note 1, str.

6 UNODC, „Priručnik za borbu protiv trgovine ljudima“, 1. izdanje, Beč / Njujork, 2006, alatka 6.1., str. 103.

7 OSCE, „Trgovina ljudima: Identifikacija potencijalnih žrtava i pretpostavljenih žrtava. Pristup lokalnoj zajednici“, Beč, 2011, str. 26.

---

trajati godinama ali žrtvama treba hitno pružiti pomoć jer su u većini slučajeva u izuzetno lošem psihičkom i fizičkom stanju.

Takođe može doći do suprotne uslovljenosti. Ponekad ishod suđenja zavisi od toga da li je pomoć pružena ili ne. Kada im je pružena neophodna pomoć, žrtve lakše prevazilaze psihičke i fizičke muke.

Pošto dobiju željenu pomoć, žrtve trgovine ljudima stiču poverenje u državne organe i sklonije su saradnji sa njima a njihovi iskazi kao svedoka u krivičnom postupku postaju efikasniji i fokusiraniji. Dakle, promovisanje alata i metoda za bolju identifikaciju žrtve i obezbeđivanje pristupa pomoći i zaštiti imaju za cilj zaštitu ne samo ljudskih prava žrtve, već i uspeh čitavog sistema borbe protiv trgovine ljudima. Zato bi identifikacija žrtava trebalo da bude usmerena na usklađivanje interesa žrtava i interesa društva u gonjenju počinioaca.

Pristup zasnovan na ljudskim pravima žrtve, takođe zahteva informisanje žrtava o njihovim ljudskim pravima.⁸ Neke žrtve nisu ni svesne da su im povređena ljudska prava. Ovo se može dogoditi ako je takvo ponašanje uobičajeno u njihovoj porodici ili zemlji porekla. Pored toga, svakoj potencijalnoj žrtvi treba obezbediti informacije o njenim pravima na zaštitu i pomoć, garantovanih od strane države.

Identifikacija, podrška, zaštita i pomoć treba da budu dostupni svim kategorijama žrtava. Žrtve ne smeju biti izložene diskriminatornom postupanju. Identifikacija mora biti omogućena bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao što su: pol, rasa, jezik, veroispovest, političko i drugo mišljenje, socijalna ili nacionalna pripadnost, državljanstvo, pripadnost nacionalnim manjinama itd.

Sve organizacije koje vrše identifikaciju treba da zaštite privatnost i identitet žrtava a lični podaci žrtava treba da se čuvaju i koriste u skladu sa uslovima propisanim relevantnim međunarodnim instrumentima⁹. Najzad, prilikom razmene informacija treba voditi računa o poverljivosti.

---

8 Id.

9 Konvencija za zaštitu pojedinaca sa osvrtom na automatsku obradu ličnih podataka (1981, dopunjen 1999), CETS br 108; Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950), CETS br 005, član 8. (Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života).

1. GLAVNI ASPEKTI KONCEPTA IDENTIFIKACIJE ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

ISKUSTVO GRČKE

2005. je potpisan Memorandum o Razumevanju između Međuministarskog komiteta, 12 NVO koje pružaju pomoć i zaštitu žrtvama trgovine ljudima i IOM Misiji u Grčkoj, sa ciljem da se postavi okvir saradnje između državnih i nedržavnih i međunarodnih aktera. Memorandum navodi osnovne principe zaštite i pomoći koja treba da budu usvojeni od strane pružaoaca usluga, kao što su poverljivost, pristup zasnovan na poštovanju ljudskih prava, nezavisnost pružalaca usluga i minimalni standard usluga dostupnih u državi, skloništa koja obezbeđuju NVO itd. Ovaj Memorandum sadrži opšte odredbe koje se odnose na osnovne principe pružanja pomoći, posebno tokom perioda kada je žrtva smeštena u sklonište.

Važno je napomenuti da se međunarodnim standardima preporučuje da, prilikom identifikacionog procesa žrtava, treba da budu uzeti u obzir sledeći **pristupi i principi**¹⁰:

Obaveza Vlade i održivost:

Ovaj termin znači da vlada preuzima na sebe osnovnu obavezu pravilnog organizovanja, koordinaciju, finansiranje i obezbeđivanje efikasnog regulatornog okvira za borbu protiv trgovine ljudima uopšte, posebno za identifikaciju žrtava, kao i za njihovu efikasnu primenu. Ukoliko ne bi postojala ova obaveza države, oslanjanje na donatore i *ad hoc* pružaoce usluga može dovesti do kolapsa sistema bez obzira na kvalitet usluga koje pružaoци nude. Iako je uključivanje različitih aktera u proces identifikacije poželjno, održivost sistema je veliki problem.

Učešće civilnog društva

Predstavnici NVO-a treba da učestvuju aktivno u procesu identifikacije žrtava trgovine ljudima kao i stvaranju regulatornog okvira za ovaj proces, jer su značajnu ekspertizu stekli radom u ovoj oblasti. Civilno društvo može igrati korisnu ulogu nadzornika u zaštiti ljudskih prava tokom procesa identifikacije. Osim toga, žrtve bi trebalo da imaju pravo izbora da se obrate državnim organima ili NVO.

10 ICMPD, „Smernice za razvoj transnacionalnog mehanizma upućivanja za žrtve trgovine ljudima: South-Eastern Europe“, Beč, 2009, str. 26–27.

Multidisciplinarni i Međusektorski pristup

Trgovina ljudima je složena pojava, tako da je za efikasnu identifikaciju potrebno obezbediti učešće stručnjaka iz različitih organa. Multidisciplinarni pristup znači kombinovanje znanja i stručnosti iz različitih disciplina i njihovih metoda kako bi se obezbedila sveobuhvatna podrška i pomoć žrtvama trgovine ljudima.

Temin „međusektorski“ znači da intervencije treba da budi kreirane i implementirane na način koji uključuje sve relevantne sektore društva (izvršna vlast, pravosuđe, socijalne službe, NVO, pružaoci usluga itd) U praksi se multidisciplinarni i međusektorski pristup realizuju kroz stvaranje multidisciplinarnih timova (mobilni i stacionarni) za identifikaciju žrtava, što pomaže da se izbegnu mogući sukobi između pristupa zasnovanog na ljudskim pravima i pristupa koji se zasniva na sprovođenju zakona. Istovremeno, to omogućava da se bolje organizuje upućivanje žrtava na neophodnu pomoć i zaštitu.

ISKUSTVO MAKEDONIJE

2008. godine, Vlada bivše Jugoslovenske republike Makedonije i Nacionalna komislija za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije usvojila je Standard operativnih procedura (SOP) za postupanje sa žrtvama trgovine ljudima. SOP se sastoji od 5 delova: identifikacija i upućivanje; osnovna nega i srednjoročna pomoć, povratak, reintegracija i krivični postupak. SOP se zasniva na sledećim međunarodno priznatim principima:

- *Pristup zasnovan na ljudskim pravima;*
- *Međudisciplinarni i međusektorski pristup;*
- *Učešće civilnog sektora;*
- *Obaveza Vlade;*
- *Održivost i*
- *Prevenција trgovine ljudima.*

1. GLAVNI ASPEKTI KONCEPTA IDENTIFIKACIJE ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

Posebne mere predviđene za decu žrtve trgovine ljudima

U slučaju kada su deca žrtve trgovine ljudima, potreban je pro-aktivan ali pažljiv pristup prilikom identifikacije žrtve.

Takav pristup mora da podrazumeva da su svi akteri svesni posebnih potreba dece i da znaju kako da primene posebne mere i postupke prilikom identifikovanja deteta žrtve trgovine ljudima.

Sve mere koje se ovim putem primenjuju treba da budu zasnovane na principima utvrđenim Konvencijom UN o pravima deteta. Shodno tome, najbolji interes deteta uvek mora biti od primarne važnosti i detetovo mišljenje mora biti uzeto u obzir u svim pitanjima koja je/ga se tiču.¹¹

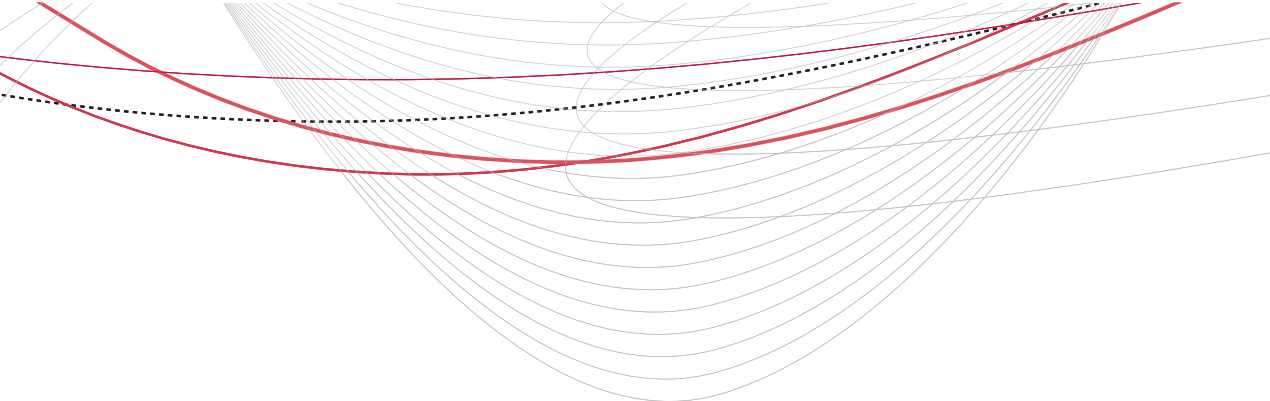
ISKUSTVO IZ BOSNE I HERCEGOVINE

Prema Smernicama „Centra za socijalni rad u vezi sa žrtvama trgovine ljudima“ u Bosni i Hercegovini, u slučajevima sumnje da je dete žrtva trgovine ljudima, socijalni radnik je dužan da deluje proaktivno i spreči moguću trgovinu i eksploataciju dece primenom posebnih mera porodične i pravne zaštite. Kada socijalni radnik uoči određene sumnjive situacije npr. kada su deca izložena nasilju i zanemarivanju u porodici, u slučaju poremećaja u porodičnim odnosima, kada postoji negativan uticaj na razvoj deteta i nepovoljne okolnosti u okruženju deteta, dužan je da prijavi situaciju sa ciljem da se razvije individualni plan i preuzmu neophodne preventivne akcije (intervju i stručna pomoć roditeljima, imenovanje privremenog staratelja, lišenje starateljstva, odvajanje deteta od porodice, pokretanje sudskog postupka radi zaštite prava deteta).¹²

Saradnja sa drugim državama

Uprkos činjenici da zakoni mnogih zemalja prepoznaju interni trafiking kao oblik trgovine ljudima, preovlađujući oblik ostaje transnacionalna trgovina ljudima. Da bi se

- 11 OEBS, „Trgovina ljudima: Identifikacija potencijalnih žrtava i pretpostavljenih žrtava pristup lokalnoj zajednici.“, Supra fusnota 7, str. 30.
- 12 Ministarstvo bezbednosti Bosne i Hercegovine, „Smernice Centara za socijalni rad u vezi sa žrtvama trgovine ljudima“, dostupno na:
<http://www.msb.gov.ba/anti_trafficking/dokumenti/pri_rucnici/?id=5321>

---

efikasno rešili različiti problemi vezani za trgovinu ljudima, potrebno je da se obezbedi najviši mogući nivo saradnje sa drugim državama, posebno između država porekla i država odredišta.

1.5. Identifikacija kao konzistentan element sistema za sprečavanje trgovine ljudima

Da bi se u potpunosti razumeli značenje i obim identifikacije žrtava, neophodno je da se objasni značaj procesa identifikacije i njegovog mesta u sistemu sprečavanja trgovine ljudima. Vredno je napomenuti da se sve raspoložive reference o trgovini ljudima odnose na tri ključne komponente u brobi protiv ove pojave:

- 1) Sprečavanje trgovine ljudima;
- 2) Zaštita i pomoć žrtvama trgovine ljudima;
- 3) Gonjenje trgovaca ljudima.

Ova klasifikacija obično se naziva „3Ps“ programski okvir. Uprkos specifičnosti ovog pristupa klasifikacija je prilično konvencionalna jer su ove tri komponente u borbi protiv trgovine ljudima usko povezane. Npr. uspešno gonjenje počinitelaca predstavlja dobru meru u sprečavanju daljeg vršenja krivičnih dela.

Ipak, ako se u ovu klasifikaciju postavi proces identifikacije, onda je jedino ospravno posmatrati identifikaciju kroz kategoriju zaštite i pomoći žrtvama. Prema internacionalnim standardima za tretiranje žrtva trgovine ljudima, proces identifikacije mora da omogući neposredan pristup pomoći žrtvama. Iz tog razloga, dostupnost pomoći ne sme da zaisi od onog ko je bio prva osoba sa kojom je žrtva stupila u kontakt i sproveo inicijalno ispitivanje. Bilo da je u pitanju policajac čiji je glavni cilj gonjenje počinitelaca, ili zaposleni u specijalizovanoj NVO čiji je prioritet pružanje pomoći i zaštite žrtvi, krajnji rezultat treba da bude isti i svaka žrtva treba da ima neposredan pristup pomoći i zaštiti.

---

1. GLAVNI ASPEKTI KONCEPTA IDENTIFIKACIJE ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

ISKUSTVO CRNE GORE

Napori u borbi protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori pojačani su Memorandumom o uzajamnoj saradnji, potpisanim 2007. godine među državnim institucijama¹³ (Vrhovno javno tužilaštvo, Ministarstvo prosvete i nauke, Ministarstvo rada, Ministarstvo zdravlja, Uprava policije) i tri nevladine organizacije. Prema Aneksu 4 relevantnim za prevenciju, krivično gonjenje i zaštitu potencijalnih žrtava, kada je policija obavještena o postojanju potencijalne žrtve trgovine ljudima ili kada je potrebno da identifikuje žrtvu, ona mora da obezbedi da određene mere i akcije budu preduzete, uključujući i informacije o usluga pružanja pomoći žrtvama na jeziku koji potencijana žrtva razume, upućivanje na odgovarajuće službe, kreiranje optimalnih uslova kako bi se smanjile i sprečile dalje traume pod kojima potencijalna žrtva mora da svedoči a takođe treba da se preduzmu mere kako bi se zaštitila žrtva, njena porodica i zaposleni u prihvatilištima. Ovi koraci treba da budu preduzeti pre, tokom i posle neophodnih aktivnosti preduzetih kao dela krivične istrage, tokom razgovora sa potencijalnim žrtvama i drugim svedocima, do trenutka povratka žrtve u sklonište.

Navedeno stanovište u vezi uloge i mesta identifikacije žrtava u sistemu borbe za sprečavanje trgovine ljudima je objašnjeno i u OEBS/ODHIR Praktičnom priručniku o nacionalnim mehanizmima upućivanja: „Ponekad su potrebne nedelje ili meseci da bi se prevazišao sindrom postraumatskog stresnog poremećja i da bi žrtva bila sposobna da progovori. Dakle, ovde je navedeno da se proces identifikacije mora smatrati kao deo zaštite i podrške.”¹⁴ Slično gledište postoji i u ICMPD Smernicama za razvoj i implementaciju Sveobuhvatnog nacionalnog odgovora na trgovinu ljudima.¹⁵

Iz ovog se razloga proces identifikacije mora posmatrati kao deo zaštite žrtava i pomoći. Međutim, činjenica je da u slučaju identifikacije žrtve od strane policije često postaje teško da se odvoji identifikacija žrtve od procesa krivičnog gonjenja počinioca, što se odnosi na različite oblasti borbe za sprečavanje trgovine ljudima.

- 13 Memorandum o uzajamnoj saradnji, Podgorica, 18. oktobar 2007, Br. 07–139, dostupan u UN.GIFT&IOM, „Vodeći Principi Memoranduma o razumevanju između ključnih aktera i organa koji sprovode zakone u saradnji u borbi protiv trgovine ljudima“, Mart 2009, str. 100–114.
- 14 OEBS/ODHIR, Nacionalni mehanizam za upućivanje– Zajednički napori za zaštitu prava žrtava trgovine ljudima. Praktični priručnik, Varšava, 2004, str. 17.
- 15 ICMPD, Smernice za razvoj i implementaciju Sveobuhvatnog nacionalnog odgovora na trgovinu ljudima, Beč, 2006, str. 44.

2. Veza identifikacije sa definicijom trgovine ljudima

2.1. Definicija trgovine ljudima

Kao što je već pomenuto, indikatori za identifikaciju žrtava trgovine ljudima zasnivaju se na definiciji trgovine ljudima. Svakom indikatoru odgovara poseban element/karakteristika fenomena trgovine ljudima. Zato je važno koristiti široku definiciju kako bi se lakše razradili indikatori prilagođeni novim trendovima i ranije nepoznatim manifestacijama ovog fenomena, kako bi se reagovalo efikasno i kako bi se što više žrtava zaštitilo. Obezbeđivanje pristupa potrebnoj pomoći svim žrtvama, treba da bude prioritet tokom istrage.

Definicije trgovine ljudima, u domaćem zakonodavstvu evropskih zemalja zasnivaju se na definicijama međunarodnih dokumenata. Osnovna i prvi put međunarodno priznata definicija trgovine ljudima sadržana je u članu 2 protokola UN Palerma¹⁶. Član 4 Konvencije Saveta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima sadrži gotovo identičnu definiciju:

- a) „**trgovina ljudskim bićima**“ znači vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje ili primanje lica, putem pretnje upotreba sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili položaja ugroženosti, davanje ili primanje novca ili koristi da bi se dobio pristanak lica i sticanje kontrole nad drugim licem, u svrhu eksploatacije. Eksploatacija obuhvata kao minimum eksploataciju prostitucije, ili druge oblike seksualne eksploatacije, prinudnog rada ili usluga, ropstvo ili odnos sličan ropstvu, sužanjstvo ili uklanjanje organa.
- b) Pristanak „žrtve trgovine ljudima“ na nameravanu eksploataciju iznetu u stavu (a) ovog člana je bez značaja kada se koriste bilo koja sredstva iznetu u stavu (a).
- c) Vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje ili primanje deteta u svrhe eksploatacije smatra se trgovinom ljudima, čak i ako ne obuhvata bilo koje sredstvo iznetu u stavu (a)
- d) „dete“ znači bilo koje lice mlađe od 18 godina

---

16 Član 3 Protokola o prevenciji, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno žena i dece, koji zamenjuje UN Konvenciju protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (2000), UNTS vol. 2237, str. 319.

2. VEZA IDENTIFIKACIJE SA DEFINICIJOM TRGOVINE LJUDIMA

Važno je napomenuti da je mnoge elemente uključene u definiciju „trgovine ljudima“ potrebno dodatno definisati. Kako bi se eksplicitno identifikovali slučajevi trgovine ljudima u praksi treba da bude definisana suština pojmova kao što su: „otmica“, „obmana“, „zlostreba službenog položaja“, „ugroženost“, „prinudni rad“, „ropstvo“, „eksploatacija“, „zlostreba položaja ugroženosti“ itd. Posebnom definicijom svakog elementa trgovine ljudima omogućava se da se stvori sistem indikatora, koji karakteriše svaki element posebno i fenomen trgovine ljudima uopšte, čime bi se olakšalo usvajanje praktičnih smernica o identifikaciji žrtava trgovine ljudima.

2.2. Elementi trgovine ljudima

Trgovina ljudima obuhvata brojne elemente, koji se u realnim situacijama mogu naći u različitim kombinacijama. Definicija „trgovina ljudima“ može se podeliti u tri glavne grupe elemenata:

- a) **Radnje** – vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, sakrivanje ili primanje lica;
- b) **Sredstva** – pretnja ili upotreba sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zlostrebe ovlašćenja ili položaja ugroženosti, davanje ili primanje novca ili koristi kako bi se postigla saglasnost osobe;
- c) **Svrha** – eksploatacija, koja obuhvata kao minimum, eksploataciju prostitucije drugih lica ili druge oblike seksualne eksploatacije, prinudni rad ili usluge, ropstvo ili odnos sličan ropstvu, sužanjstvo ili uklanjanje organa.

Na osnovu člana 4c Konvencije Saveta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima, druga grupa elemenata nije relevantna u slučaju kada su žrtve trgovine ljudima deca. Uopšteno govoreći, sredstva koja koriste trgovci ljudima predstavljaju najvažniju grupu elemenata. Izuzimanje ove grupe u vezi trgovine decom, objašnjava se činjenicom da je na decu lako uticati, ograničeno životno iskustvo čini ih lakim žrtvama manipula-

---

---

cije, s obzirom na činjenicu da ne umeju da procene posledice svojih odluka. Dakle, kada je dete eksploatisano kao žrtva trafikinga, smatra se *a priori* da je to posledica korišćenja „sredstava“, i samim tim se ne zahtevaju dodatni dokazi radi dokazivanja ove činjenice.

Kao što je pomenuto ranije, svaki slučaj trgovine ljudima obuhvata samo neke od elemenata koji se nalaze u njegovoj definiciji. Postavlja se pitanje, koji su onda to neophodni elementi koji treba da budu prisutni, kako bi se ustanovilo da li je učinjeno krivično delo trgovine ljudima. Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, u svom obrazloženju, navodi da je trgovina ljudima kombinacija različitih elemenata odnosno akcija, i nije rezultat pojedinačne, odvojene akcije.¹⁷ Dakle trgovina ljudima jeste kombinacija više pojedinačnih radnji-postupaka (a), ostvaruje se upotrebom bilo kakvih sredstava (b), sa ciljem eksploatacije u bilo koju svrhu (c).

Važno je napomenuti da je moguće identifikovati slučaj trgovine ljudima i u početnoj fazi, tj. fazi regrutacije ili transporta, pre nego što je žrtva izložena eksploataciji. U takvim slučajevima, namera eksploatacije služi kao dovoljan osnov za identifikaciju trgovine ljudima. Međutim, postoji izuzetak u pogledu dece: trgovina decom je kombinacija postupaka (a) i svrhe eksploatacije (c).

Vredno je dodati da slučaj trgovine ljudima može biti identifikovan u svom početnoj fazi. Npr. U fazi vrbovanja ili prevoz, pre nego što je žrtva postala subjekat eksploatacije. U takvim slučajevima, namera eksploatacije predstavlja dovoljan osnov za identifikaciju žrtava trgovine ljudima.

Specijalista koji sprovodi identifikaciju, treba da napravi detaljnu procenu i bude svestan svih elemenata definicije trgovine ljudima i njenih pokazatelja.

Treba imati u vidu da je trgovina ljudima uvek kombinacija različitih elemenata: krivičnih dela, metoda uticaja i svrhe (oblika) eksploatacije.

---

17 Coe Konvencija o borbi protiv trgovine ljudima i prateći izveštaj, 2005, CETS Br. 197, str. 308, par. 75–76, takođe dostupna na <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Source/PDF_Conv_197_Trafficking_Erev.pdf>

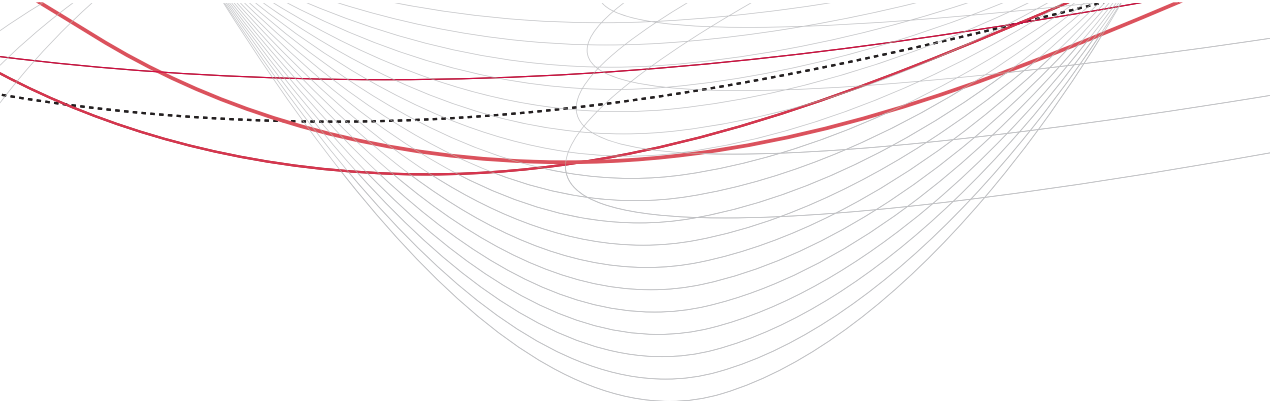
2.3. Sistem indikatora

Brojni indikatori se mogu koristiti u svrhu identifikacije. Kao što je navedeno, u toku procesa identifikacije, osoba koja sprovodi identifikaciju, dužna je da uporedi informacije vezane za konkretan slučaj, sa određenim pokazateljima trgovine ljudima. Svaki indikator opisuje različite konstitutivne elemente pravne definicije trgovine ljudima. Korišćenje ovih pokazatelja, pomaže licu odgovornom za identifikaciju žrtava da utvrdi da li su se određene radnje, kao što su: regrutovanje, transport, transfer itd. dogodile i da li je žrtva bila izložena određenoj vrsti eksploatacije, koja su sredstva primenjena itd.

S obzirom na činjenicu da određeni pokazatelji (npr. transport, pretnje, seksualno zlostavljanje itd.) odražavaju sastavne delove elemenata krivičnog dela trgovine ljudima (radnje, metode, svrha), možemo ih smatrati direktnim indikatorima trgovine ljudima.

Međutim, u praksi se često javlja situacija da osoba odgovorna za identifikaciju ne može na da osnovu intervjua dobije dovoljno informacija vezano za direktne pokazatelje, kako bi utvrdila da li je osoba žrtva trgovine ljudima. To se dešava iz brojnih razloga, npr. kada potencijalna žrtva nerado govori ili ne želi da govori istinu usled straha ili veoma poremećenog psihičkog stanja. Ponekad se do informacija dolazi uz pomoć rodbine ili poznanika žrtve pre nego od strane same žrtve. U tom slučaju postoji mogućnost da informacija bude nepotpuna. Osoba koja vrši identifikaciju treba da ima dovoljno iskustva i veštine kako bi se iskoristili posredni indikatori trgovine ljudima. Indirektni indikatori zasnovani su na istraživanjima, kao i na ličnom znanju i iskustvu, na poznavanju tipičnog socijalnog i psihološkog profila žrtve (statistički prosek), prepoznaju se po ruti putovanja u inostranstvo, situaciji i mestu gde je potencijalna žrtva pronađena, i drugim okolnostima relevantnim za ličnost žrtve i njen životni stil.

Dakle skup indikatora koji se koriste za identifikaciju žrtava trgovine ljudima, mogu se podeliti u dve grupe:

- **Direktni pokazatelji** koji odgovaraju sastavnim elementima pravne definicije trgovine ljudima;
- **Indirektni pokazatelji** kojima se mogu identifikovati potencijalne žrtve trgovine ljudima na osnovu podataka stečenim kroz praksu i sociološka istraživanja i analize realnih slučajeva trgovine ljudima (prosečni statistički socijalni i psihološki profil žrtve trgovine ljudima, način na koji je put u inostranstvo organizovan, situacija i mesto gde je žrtva pronađena itd).

2.4. Preliminarna identifikacija i raspoznavanje. Pretpostavljene žrtve i žrtve

Zbog niza razloga, gore navedenih (strah, fizička i/ili psihička trauma), često nije moguće dobiti sveobuhvatne informacije o postojanju direktnih pokazatelja trgovine ljudima (radnje, sredstva i svrha eksploatacije) koji su neophodni elementi za potvrdu postojanja slučaja trgovine ljudima. U takvim slučajevima, identifikacija postaje dugotrajan proces, koji se sastoji iz više faza.

U početnoj fazi specijalisti zaduženi za identifikaciju žrtava, mogu kombinovati direktne i indirektno-indikatorne. Žrtva koja je na ovaj način identifikovana, smatra se potencijalnom žrtvom trgovine ljudima.

---

2. VEZA IDENTIFIKACIJE SA DEFINICIJOM TRGOVINE LJUDIMA

ISKUSTVO MAKEDONIJE

Prema Standardnim operativnim procedurama (SOP) za postupanje sa žrtvama trgovine ljudima, odobrene od strane Vlade u Makedoniji¹⁸, „Svaka potencijalna žrtva trgovine ljudima, će biti tretirana kao žrtva dok se ne utvrdi suprotno. Ako se u toku postupka utvrdi da osoba nije žrtva trgovine ljudima, postoji velika mogućnost da je na drugi način postala žrtva, tako da joj je potrebno pružiti pomoć i zaštitu. Pomoć i potreba za bezbednošću ne mogu se zanemariti. Čak i osobe koje nisu žrtve trgovine ljudima treba da dobiju odgovarajuću podršku i pomoć, ako to zatraže.“

Prema međunarodno prihvaćenim standardima, potencijane žrtve trgovine ljudima „biće uključene u anti-trafiking program i biće korisnici usluga koje se žrtvama pružaju“.¹⁹ Očigledno ovo ne može predstavljati sve usluge koje zakon predviđa za osobe koje su žrtve trgovine ljudima, što se tiče njihove reintegracije. Potencijalna žrtva ipak ima pravo na minimalnu pomoć koja pokriva trenutne potrebe, kao što su pristup neophodnoj medicinskoj pomoći, hrana i sklonište. Pored pružanja direktne pomoći, pristup osnovnoj zaštiti i pomoći pomaže žrtvi da povratu poverenje u sistem i opiše šta joj se dogodilo. Kada se stanje pretpostavljene žrtve poboljša, neophodno je preduzeti potrebne mere kako bi se prikupili direktni indikatori i završila identifikacija osobe kao žrtve trgovine ljudima.

Proces identifikacije žrtava može se razlikovati u preliminarnoj i finalnoj fazi identifikacije. Tokom preliminarne faze, pažnju treba usmeriti na to da potencijalne žrtve treba da budu identifikovane korišćenjem direktnih i indirektnih pokazatelja. Žrtvama identifikovanim na ovaj način mora biti obezbeđen minimalni nivo besplatne pomoći. Preliminarna faza identifikacije treba da dovede do druge faze identifikacije, odnosno konačne identifikacije žrtve, uz direktne indikatore trgovine ljudima. Kada je ova faza završena, a žrtva konačno identifikovana kao takva, treba da joj bude omogućen kom-

- 18 Vlada Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije / Nacionalne komisije za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije, „Standard Operating Procedure za postupanje sa žrtvama trgovine ljudima“, Skopje, 2008, pg. 10, dostupno na adresi: <<http://vebapps01.un.org/vawdatabase/uploads/Standard%20Operational%20Procedures%20for%20Treatment%20of%20Victims%20of%20Trafficking.pdf>
- 19 OEBS / ODIHR, „Nacionalni mehanizmi upućivanja-ujedinjeni napori u zaštiti prava žrtava trgovine ljudima: Praktičan priručnik“, supra fusnota 14, str. 17.

---

pletan nivo socijane pomoći kojom se obezbeđuju zaštita, pomoć i reintegracija žrtava trgovine ljudima.

2.5. Direktni pokazatelji

U cilju obezbeđenja kompletne liste direktnih pokazatelja trgovine ljudima, treba da se počne sa temeljnom analizom definicije trgovine ljudima, nakon čega sledi definisanje svih njenih sastavnih elemenata. Cilj je imati tačan i detaljan opis svakog elementa koji u kombinaciji sa drugim neophodnim elementima trgovine ljudima dovodi do sveobuhvatnog sistema indikatora za prepoznavanja žrtava trgovine ljudima.

Kako ni Protokol iz Palerma ni Konvencija Saveta Evrope ne sadrže definicije konstitutivnih elemenata navedenih u definiciji trgovine ljudima, neophodno je okrenuti se međunarodnim i nacionalnim dokumentima, kako bi se razradila lista direktnih pokazatelja. Ovi dokumenti uključuju:

- Alternativni izveštaj uz Konvenciju Saveta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima²⁰;
- UN model zakona protiv trgovine ljudima²¹;
- MOR globalni izveštaj pod MOR Deklaracijom o osnovnim principima i pravima na radu²²;
- MOR smernice za zakonodavstvo i sprovođenje zakona „Trgovina ljudima i eksploatacija prinudnog rada“²³.

Pored navedenog, praktično iskustvo nevladinih organizacija u oblasti identifikacije žrtava je od velikog značaja.

Da bi se bolje razumelo i olakšalo korišćenje direktnih pokazatelja, predloženo je da se izvrši kategorizacija u tri odvojene grupe u zavisnosti na koji se element trgovine ljudima odnose (npr. da li su indikatori radnje, sredstva ili svrha).

-
- 20 Konvencija Saveta Evrope o Radnjama Protiv trgovine ljudima i alternativni protokoli uz nju, supra note 17
- 21 UNODC, „Model zakona protiv trgovine ljudima“, Beč, 2009, str. 15, dostupno na: <http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Model_Law_against_TIP.pdf>
- 22 MOR „Globalni savez protiv prinudnog rada“. Globalni izveštaj o poštovanju Deklaracije MOR-a o osnovnim principima i pravima na radu, 2005“ Ženeva, 2005.
- 23 MOR, „Trgovina ljudima i eksploatacija radi prinudnog rada“. Smernice za zakonodavstvo i sprovođenje zakona, Ženeva, 2005.

2. VEZA IDENTIFIKACIJE SA DEFINICIJOM TRGOVINE LJUDIMA

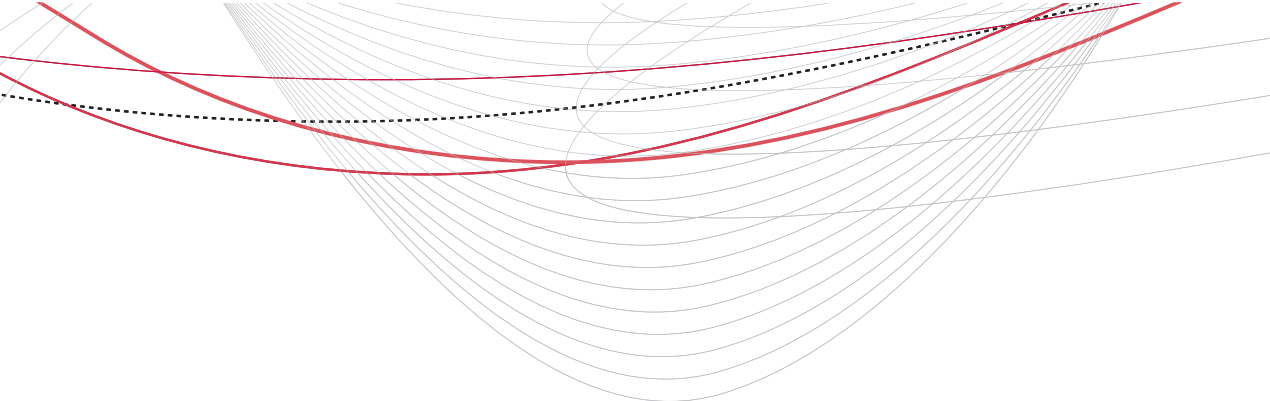
Kao što je već napomenuto, elementi grupe B (sredstvo) nisu relevantni za utvrđivanje da li je krivično delo nad decom učinjeno. Pretpostavlja se da su nelegalne radnje nad decom uvek učinjene uz upotrebu nedozvoljenih sredstava. Međutim, analiza elemenata grupe C (svrha eksploatacije) ne izgleda moguća bez rešavanja problema uticaja nelegalnog sredstva, jer pojam eksploatacije kao nezakonita prinuda lica na rad ili pružanje usluga, podrazumeva upotrebu nelegalnih sredstava.

Pored toga, izostavljanje ove grupe indikatora može promeniti pravu sliku trgovine ljudima. Iz tog razloga se preporučuje da se ispita prisustvo svih vrsta indikatora, čak i u slučajevima trgovine decom.

Iskustvo različitih zemalja pokazuje da stvaranje preciznog opisa elemenata trgovine ljudima i njihovih povezanih direktnih indikatora nije ni najmanje jednostavno. Razlikovanje pokazatelja koji impliciraju radnje, sredstva, ciljeve eksploatacije je izuzetno teško jer se trgovci ljudima koriste sličnim načinima uticaja kako bi se angažovali i zadržali ljudi u ovoj situaciji, u svim fazama krivičnog dela, od faze regrutovanja pa do faze eksploatacije.

Važno je pomenuti da trenutno trgovci koriste psihičku manipulaciju kao metod uticaja na žrtve. Ovo je metod ubeđivanja zasnovan na unapred smišljenoj obmani. Korišćenjem ovog metoda, trgovac u umu žrtve stvara duplu zabludu: prvu, da realnost odgovara opisu koju mu predstavlja trgovac i drugu, da uklapanje u ovu stvarnost odluka žrtve. Na primer, postoje slučajevi u kojima su buduće žrtve seksualne eksploatacije, pre nego što su podvrgnute bilo kom obliku seksualnog zlostavljanja, bile prinuđene da žive mesecima u istoj prostoriji sa licima, odnosno žrtvama koje su već seksualno eksploatisane. Na taj način, trgovci su bili u stanju da utiču, čak i podsvesno, na buduće žrtve pripremajući ih na nove modele ponašanja. Istovremeno, žrtve su stalno podsećane da ne postoji izlaz iz ove situacije. Kao rezultat one daju svoju saglasnost da budu eksploatisane bez očigledne prisile. Ponekad će eksploatisanoj osobi će biti plaćen mali deo, uz konstantnu sugestiju da će, ako ostane u ovoj situaciji, zaraditi dovoljno

---

---

novca u budućnosti, ali ako odustane, izgubiće sve. To dovodi do situacije u kojoj žrtva pristaje na eksploataciju, a dobija za uzvrat samo obrok i cigarete.

Iako postojeća definicija trgovine ljudima u međunarodnim dokumentima pominje sredstva prinude i prevare, ona ne uključuje manipulaciju. Iz tog razloga lista direktnih indikatora za prepoznavanje žrtava trgovine ljudima treba da bude dovoljno fleksibilna kako bi se odgovorilo na nove trendove fenomena trgovine ljudima.

Zbog činjenice da svaka zemlja ima svoju definiciju trgovine ljudima i da fenomen trgovine ljudima ima različite karakteristike u različitim zemljama, Smernice će se uzdržati od pružanja detaljne i iscrpne liste direktnih pokazatelja za identifikaciju žrtava. Cilj ove publikacije je da obezbedi sistemski pristup identifikaciji žrtava trgovine ljudima.

2.6. Indirektni pokazatelji

U nekim slučajevima, situacija u kojoj se žrtva / potencijalna žrtva trgovine nalazi, otežava prikupljanje dovoljnog broja informacija o postojanju direktnih pokazatelja, koji pomažu da se utvrdi da li je ova osoba stvarno žrtva trgovine ljudima. Razlozi mogu biti različiti. Na primer, kada potencijalna žrtva trgovine ljudima ne želi ili ne može da kaže istinu zbog straha ili lošeg psihičkog stanja, ili kada se informacije dobijaju od strane rodbine ili poznanika žrtve, koji znaju samo deo priče. U takvim slučajevima, stručnjak zadužen za identifikaciju treba da bude u stanju da iskoristi određene indirektno indikatore, naročito:

- Prosečni statistički socijalni profil žrtava trgovine ljudima;
  - Prosečni statistički psihološki profil žrtava trgovine ljudima;
  - Aranžmani za žrtve trgovine ljudima koje emigriraju u inostranstvo;
  - Pravni status žrtve u zemlji destinacije ili tranzita;
-

2. VEZA IDENTIFIKACIJE SA DEFINICIJOM TRGOVINE LJUDIMA

-
- Lične okolnosti i okruženje žrtava trgovine ljudima;
  - Ostali uslovi u pogledu na život i ličnost žrtve.

Prosečni statistički socijalni profil žrtve trgovine ljudima²⁴ obuhvata podatke o polu i starosti, podatke o porodičnom statusu, obrazovanju i zanimanju, bračnom stanju, zapošljavanju i visini prihoda. U većini slučajeva žrtve dolaze iz siromašnih seoskih porodica, imaju nizak nivo obrazovanja i nemaju svoje zanimanje i / ili posao.

Prosečni statistički psihološki profil žrtve trgovine ljudima se zasniva na pretpostavci da su žrtve trgovine ljudima razvile psihološku traumu usled fizičkog i psihičkog zlostavljanja. Iskusni stručnjaci bi trebalo da prepoznaju simptome takve traume prilikom identifikovanja žrtava trgovine ljudima. Neke indicije psihološke traume su: nepovezano razmišljanje, mentalno stanje zbunjenosti, poremećaji memorije i spavanja, noćne more, visok nivo agitacije, opsesivno-kompulzivno ponašanje, itd.

Organizovanje emigracije u inostranstvo, odnosno ko je organizovao put i pokrio putne troškove za potencijalne žrtve trgovine ljudima. Detalji organizovanja emigracije i putovanja u inostranstvo mogu da posluže kao indirektni znak trgovine ljudima, posebno kada se putovanje organizuje i plaća od strane trećeg lica, kada treće lice organizuje rad u inostranstvu, kada treće lice ugovara izdavanje putne isprave, itd.

Pravni status žrtava trgovine ljudima u zemlji destinacije ili tranzita takođe može poslužiti kao važan posredan indikator. Često se dešava da su ilegalni migranati pod visokim rizikom da postanu žrtve trgovine ljudima. Ovo važi čak i ako su ušli u zemlju legalno ali kasnije prekrše uslove za izdavanje vize ili boravišne dozvole.

Okolnosti i okruženje žrtava trgovine ljudima-ovo se odnosi na specifičnosti okruženja i društvenu / porodičnu situaciju žrtava trgovine ljudima, u odnosu na već poznate slučajeve trgovine ljudima. Tipičan primer je kada je potencijalna žrtva okružena ljudima koji već imaju krivični dosije, naročito ako su već optuženi za trgovinu ljudima. To može da posluži kao indirektni pokazatelj za preliminarnu identifikaciju trgovine ljudima.

---

24 V. i Rusu Fomina, T., „Trgovina ljudima u Moldaviji: Komentari, trendovi, preporuke“, Međunarodni centar za prava žena zaštitu i unapređenje „La Strada“, Moldavije, 2. izdanje, Kišinjev, 2011, str. 19. Dostupno na adresi: <http://vww.lastrada.md/publicatii/ebook/Brosura_trafic_eng.pdf>

Prethodno iskustvo nasilja je još jedan važan indirektni pokazatelj. Podaci istraživanja su pokazali da su mnoge žrtve trgovine ljudima već bile izložene nasilju, obično više nego jednom, davno pre nego što su ušli u začarani krug trgovine ljudima.

ISKUSTVO GRČKE

Prema procesu formalne detaljne identifikacije, na osnovu Zakona 3386/2005 (sa izmenama i dopunama Zakona od 3875/2010) Tužilac Prvog stepena suda izdaje posebni akt o ovom pitanju. Ovo se može uraditi ili neposredno pre ili posle pokretanja krivičnog gonjenja.

Ako akt je izdat pre pokretanja krivičnog gonjenja, pismeno mišljenje dva stručnjaka je potrebno isporučiti pre nego što se akt izda. Ovi specijalisti moraju biti psihijatri, psiholozi ili socijalni radnici i služiti u službi ili jedinici za zaštitu i pomoć vođenu od strane države, NVO, MOM i drugih međunarodnih organizacija ili u agenciji specijalizovanoj za zaštitu i pomoć, priznatu od strane države.

Akt formalne identifikacije se može izdati za žrtve koji ne sarađuju sa nadležnim organima. To je moguće kada javni tužilac Prvog stepena suda, uz pristanak javnog tužioca Apelacionog suda, zaključi da je žrtva pretrpela direktnu štetu fizičkog integriteta ili lične i seksualne slobode, ili ukoliko postoji ozbiljna opasnost da ove slobode ili život žrtve budu ugroženi.

Na osnovu nacionalnog iskustva i specifičnosti fenomena trgovine ljudima u svakoj zemlji, moguće je utvrditi i razraditi listu konkretnih posrednih indikatora koji oslikavaju realnu sliku trgovine ljudima i koji će se koristiti za identifikaciju žrtava trgovine ljudima. Obaveza procene okolnosti žrtava trgovine ljudima u cilju identifikacije žrtava pominje se u pojašnjenju izveštaja Konvencije Saveta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima: „Kroz proces identifikacije, nadležni organi traže i procenjuju različite okolnosti, prema kojima mogu razmatrati da li je lice žrtva trgovine ljudima“²⁵

25 Konvencija Saveta Evrope o Radnjama Protiv trgovine ljudima i alternativni protokoli uz nju, supra note 17, str. 44, para 127

3. Organizacioni aspekti identifikacije

3.1. Organizacije i profesionalci koji sprovode identifikaciju

Na osnovu člana 10. Konvencije Saveta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima, identifikacija žrtava trgovine ljudima mora biti sprovedena od strane nadležnih organa. Izraz „Nadležni organi“ znači javne vlasti koje mogu da imaju kontakt sa žrtvama trgovine ljudima, kao što su policija, inspekcija rada, granična policija, imigracione vlasti i ambasade ili konzulati. Konvencija takođe zahteva da različiti organi međusobno sarađuju i sa nevladinim organizacijama koje pružaju pomoć i podršku žrtvama²⁶.

ISKUSTVO UKRAJINE

Učešće nevladinih organizacija u procesu identifikacije ima pozitivan uticaj u uspostavljanju kontakata sa pretpostavljenim žrtvama trgovine ljudima. Kako praksa pokazuje, nivo poverenja u državne institucije je obično niži nego što je slučaj kad su u pitanju nevladine organizacije. Tako, uključivanje NVO u proces identifikacije pomaže pripremi žrtve da preduzme neophodne korake za dobijanje zaštite i pomoći. Na primer, stručnjaci NVO La Strada iz Ukrajine koji vrše identifikaciju žrtava, obezbeđuju svakoj potencijalnoj žrtvi pristup svim neophodnim informacijama u vezi pomoći i zaštite koja se nudi od strane državnih i nedržavnih organizacija. Ovo je posebno relevantno u slučajevima kada se žrtva plaši za svoju ličnu bezbednost i zahteva zaštitne mere od strane državnih organa, ili kada je potrebno rekonstruisati lična dokumenata (lična karta, pasoš itd.)

Pozitivan uticaj nevladinih organizacija u procesu identifikacije takođe ilustruje saradnja NVO La Strada-Ukrajina sa NVO „Faith.Hope.Love.“ (Odesa). Ove dve nevladine organizacije su uspele da dobiju dozvolu od Uprave državne granice za socijalne radnike „Faith.Hope.Love.“ koji će biti prisutni na intervjuima lica deportovanih u luku Odese. Prisustvom socijalnog radnika, NVO je omogućeno da stupi u kontakt sa potencijalnim žrtvama trgovine ljudima, stekne njihovo poverenje i obavesti ih o dostupnim uslugama, uključujući skloništa. Ova akcija je rezultirala u identifikaciji brojnih žrtava trgovine ljudima.

26 Isto. parag. 129–130.

U praksi, identifikacija žrtava trgovine ljudima često se obavlja od strane policije ili specijalizovanih NVO koje pružaju pomoć žrtvama odnosno potencijalnim žrtvama trgovine ljudima. Identifikacija se može obaviti bilo u zemlji odredišta, u zemlji tranzita ili u zemlji porekla žrtve, kada se vrati. Neophodno je da agencije odgovorne za identifikaciju zapošljavaju osoblje koje je kvalifikovano i sposobno da identifikuje žrtve trgovine ljudima i da ih upute na relevantne organizacije i službe za pomoć i zaštitu. Konvencija ne zahteva da nadležni organi imaju stručnjake u oblasti trgovine ljudima, ali zahteva da imaju kvalifikovane ljude koji vrše identifikaciju prođu obuku, tako da žrtve mogu biti efikasno identifikovane.

ISKUSTVO UKRAJINE

Iskustvo iz dva regiona Ukrajine, gde je nacionalni mehanizam za upućivanje pokrenut 2010, pokazuje da obuka i bolje kvalifikacije stručnjaka imaju pozitivan uticaj na povećanje broja identifikovanih lica i potencijalnih žrtava, kao i da je poboljšana kvaliteta usluga koji im se nudi. Obrazovani stručnjaci iz raznih oblasti (npr. Izvršna vlast, socijalne službe, socijalna pomoć za decu i omladinu, itd) u stanju su da bolje identifikuju pretpostavljene žrtve trgovine ljudima, čak i u slučajevima kada žrtve ne sarađuju. Sprovedena je značajna informativna kampanja, sa ciljem da se žrtve trgovine ljudima i javnost informišu o pomoći i zaštiti, koje su na raspolaganju žrtvama. Iskustvo je pokazalo da je obrazovanje specijalista iz srodnih državnih institucija važan preduslov za efikasno funkcionisanje Nacionalnog mehanizma za upućivanje i pružene usluge.

Kako su karakteristike pojma trgovine ljudima u stalnoj promeni, izuzetno je važno da se obezbedi pravilno praćenje i analiza novih trendova u pogledu načina delovanja, nove metoda uticaja na žrtve i nove načine eksploatacije. Da bi bilo koristi od takve analize, potrebno je da se ova saznanja implementiraju u svakodnevni rad agencija za borbu protiv trgovine ljudima kao i da budu uključena u profesionalne treninge.

---

3. ORGANIZACIONI ASPEKTI IDENTIFIKACIJE

Postoje i brojne druge strukture koje se u okviru svojih aktivnosti često sreću sa trgovinom ljudima, na primer socijalni radnici, menadžeri za ljudske resurse, lekari i medicinske sestre itd. U cilju organizovanja efikasnog sistema identifikacije žrtava trgovine ljudima poželjno je da se angažuju ovi stručnjaci u fazi preliminarne identifikacije žrtava. Ovi stručnjaci treba da budu posebno obučeni u radu sa žrtvama trgovine ljudima i njihova uloga treba da bude usmerena ka zaštiti interesa žrtava. Iz tog razloga oni bi trebalo da budu vešti u informisanju potencijalnih žrtava o njihovim pravima, uključujući pravo da učestvuju u krivičnom postupku, pravo na pristup sveobuhvatnim informacijama o pitanjima bezbednosti, pravo na pristup centrima za zaštitu, itd.

Da zaključimo, glavna uloge gore-pomenutih pružalaca usluga, koji zbog njihovog polja rada često susreću žrtve trgovine ljudima, je da se izvrši preliminarne identifikacija žrtava i upućivanje potencijalnih žrtava na nadležne organe zadužene za zvaničnu identifikaciju, zaštitu i pomoć.

3.2. Metodi identifikacije

I proaktivne i reaktivne metode mogu se koristiti u procesu identifikacije žrtava trgovine ljudima.

U **proaktivnoj identifikaciji**, obučeni stručnjaci i / ili organizacije za pružanje pomoći žrtvama trgovine ljudima aktivno preduzimaju mere za pretragu potencijalnih žrtava trgovine ljudima. U tom cilju, neophodno je imati detaljne i ažurirane informacije o najverovatnijim mestima gde se mogu naći žrtve trgovine ljudima.

ISKUSTVO GRČKE

Od 2002 grčka NVO ARSIS se obavezala na rad na ulici radi identifikacije maloletnika-žrtava trgovine ljudima i eksploatacije ili lica kod kojih postoji rizik da postanu žrtve trgovine ljudima i eksploatacije. Rad na ulicama sprovode mešoviti timovi dva socijalna radnika, odnosno, jedan od istražitelja koji je prisutan treba da govori jezikom dece (albanski, bugarski ili rumunski). Kada je dete identifikovano kao žrtva / ili potencijalna žrtva onda ARSIS preduzima sve neophodne korake da osigura zaštitu i pomoć koja se nudi detetu i njegovoj porodici, npr psiho-socijalna podrška (dete-porodica); obaveštenje i saradnja sa svim zainteresovanim stranama (opština, program školske, zdravstvene, socijalne zaštite i usluga, itd); pružanje savetovanja i drugih neophodnih usluga (pravno, u traženju posla, itd); RADIONICE / dodatna nastava za decu; sklonište uz saglasnost tužioca za maloletnike; usluge repatrijacije / reintegracije.

Jednako je važno da se pronađu načini da se stupi u kontakt sa potencijalnim žrtvama kao i da se uspostavi procedura za pružanje informacija o njihovim pravima i o kontaktima organizacija koje nude pomoć. Ovo je izuzetno važno za unapređenje efikasnosti postojećih struktura koje identifikuju žrtve, jer trenutna istraživanja pokazuju da većina žrtava trgovine ljudima ostaje nepoznata.

ISKUSTVO TURSKE

Stručnjaci turske NVO Fondacije za razvoj ljudskih resursa, redovno posećuju Centar za pritvor stranaca u Istanbulu (sada se zove Centar za preseljenje) kako bi obavili istraživanje prilikom seminara za podizanje svesti ili sednice za pružanje psihološke pomoći, ženama migrantima.

3. ORGANIZACIONI ASPEKTI IDENTIFIKACIJE

2008. HRDF dobio je dozvolu od Generalne direkcije za bezbednost da poseti Istanbul i sastane se sa ženama koje čekaju deportaciju. 2009 HRDF je organizovao seminare o trgovini ljudima za oficire Odjeljenja policije za strance i seminare podizanja svesti o trgovini ljudima koje se odnose na žene migranate. Ovi događaji su praćeni kroz pojedinačne sastanake sa ženama kojima su potrebni dalji poverljivi saveti. Savetovanje je održano u poverljivosti, jedan na jedan, u cilju lociranja neidentifikovanih žrtava trgovine ljudima. Tokom ovih poseta, HRDF stručnjaci dali su ženama poklon pakete (paket poklona za ličnu higijenu, kozmetika, itd).

2010, opet uz dozvolu državnih organa, HRDF je nastavio svoju aktivnost u Centru. HRDF psiholog je jednom nedeljno bio prisutan i pružao je savete ženama koje su to tražile. Osim pružanja psihološke pomoći, ove posete su takođe usmerene na identifikaciju žrtava trgovine ljudima.

Izrada aranžmana za proaktivno identifikovanje žrtava trgovine ljudima je važan aspekt rada granične policije. Na ovaj način državni organi su u stanju da dođu u kontakt sa osobama koje nisu svesne da su eksploatisane od strane trgovaca ljudima i nisu svesne da su postale ili će uskoro postati žrtve trgovine ljudima. S obzirom na tendenciju daljeg porasta broja slučajeva trgovine ljudima kroz granični prelaz, ovaj metod je posebno dragocen za rano otkrivanje i identifikaciju pretpostavljenih žrtava i krivično gonjenje počilaca krivičnog dela trgovine ljudima u ranoj fazi.

Žrtve trgovine ljudima mogu biti identifikovane tokom policijskih operacija u mestima eksploatacije žrtava (barovi, bordeli, saloni za masažu i sl.). Ipak, uspeh ovih operacija zavisi od poštovanja određenih pravila kada se radi sa potencijalnim žrtvama trgovine ljudima i sposobnosti policije da sarađuje sa specijalizovanim NVO, s obzirom na to da će pretpostavljene žrtve trgovine ljudima obično imati više poverenja u profesionalce NVO, za razliku od policajaca.

ISKUSTVO MOLDAVIJE

NVO „Međunarodni centar La Strada“ Moldavije ima iskustvo u saradnji sa policijom tokom procesa identifikacije žrtava trgovine ljudima.

Psiholog, socijalni radnik i pravnik „La Strada“ su članovi mobilnog tima formiranog od strane raznih stručnjaka (policije i NVO). Čim je informacija o mogućem slučaju trgovine ljudima primljena od strane policije, mobilni tim dolazi na lokaciju, u bilo kom delu Republike Moldavije.

Mobilni tim postoji više od 5 godina i obezbeđuje poštovanje prava žrtava prilikom procesa identifikacije i istrage.

Reaktivna identifikacija je neaktivna strategija identifikacije trgovine ljudima u slučajevima kada žrtve / potencijalne žrtve traže pomoć same ili kad pomoć traže njihovi bližnji, bilo od policije ili specijalizovanih NVO. Da bi ovaj metod identifikacije funkcionisao, žrtve trgovine ljudima treba da znaju gde da se obrate za pomoć. To takođe znači da specijalizovane kampanje podizanja svesti posebno treba da se usmere na ugrožene grupe i treba da stalno informišu lica koja su u opasnosti, koje korake mogu preduzeti ako su žrtve trgovine ljudima. Istovremeno, specijalizovane NVO i / ili državne službe bi takođe trebalo da imaju kol centar, otvorenu 24 sata.

Kol centar je posebna linija (sa više telefonskih linija), koja je otvorena 24 sata dnevno, što obezbeđuje pružanje pomoći uz diskreciju. Telefonski operater treba da prođe posebnu obuku o identifikaciji žrtava, da zna kako da se nosi sa njima i treba da bude svestan posebnih procedura koje slede kada se pruža pomoć. Očigledno, aktivisti u NVO– provajder servisa, ne može sami pomoći žrtvi da pobjegne ili joj pružiti svu potrebnu pomoć. Neophodno je da postoji saradnja sa državnim organima i međunarodnim strukturama.

3. ORGANIZACIONI ASPEKTI IDENTIFIKACIJE

ISKUSTVO UKRAJINE

NVO La Strada Ukrajina, obično identifikuje slučajeve trgovine ljudima kroz telefonske pozive, dostupne u celoj Ukrajini. Telefonske konsultacije su veoma efikasne jer osoba koja poziva može da zadrži anonimnost i tako se oseća opuštenije. Pozivaoci su stoga skloni da razgovaraju o detaljima svoje situacije bez straha od osuđivanja. Činjenica da je komunikacija čisto verbalna, ima pozitivan uticaj na osobu koja poziva i ona iznosi više detalja u toku razgovora. Na taj način savetnik i sagovornik uspostavljaju primaran kontakt, što je od ključnog značaja za finalnu identifikaciju.

Specifičnosti trgovine ljudima i pomoć koju je potrebno pružiti žrtvama su takve da pojedinačna organizacija nema kapaciteta da se sa tim nosi, zbog čega je neophodan međusektorski i multidisciplinarni pristup. Telefonska linija može da posluži kao veza između organizacija odgovornih za sprovođenje preliminarne i konačne identifikacije i može doprineti upućivanju identifikovanih žrtava trgovine ljudima na organizacije gde mogu da dobiju potrebnu pomoć i zaštitu.

3.3. Samoidentifikacija žrtava trgovine ljudima i njen značaj

Drugi važan aspekt u procesu identifikacije sastoji se u samoidentifikaciji žrtava trgovine ljudima, npr. njihovoj sposobnosti da analiziraju, razumeju i prihvate ideju da su postali žrtve tog teškog krivičnog dela, žrtve trgovine ljudskim bićima. Ako potencijalne ili već identifikovane žrtve ne izvrše samoidentifikaciju, npr. odbijaju da prepoznaju i priznaju šta se desilo sa njima, bar sa pravne tačke gledišta, onda oni odbacuju predloženu pomoć i odbijaju da sarađuju u rešavanju tih zločina.

Iskustvo iz održanih razgovora sa ciljem da se identifikuju slučajevi trgovine ljudima, pokazuje da, ako žrtve shvate i prepoznaju da su žrtve krivičnog dela, ako prepoznaju osećanja i emocije kroz koje su prošli i verbalizuju te emocije, onda postoje uslovi da budu aktivno uključeni u stvaranje i implementaciju sopstvene rehabilitacije i plana (re) integracije. Stoga, neophodno je stvaranje uslova koji će omogućiti žrtvama da se samostalno identifikuju, jer to ima pozitivan efekat kako na njih lično, tako i kad je u pogledu krivičnog gonjenja.

ISKUSTVO GRČKE

Dobra praksa grčke policije:

Nadležni istražni oficir daje „informator“ potencijalnoj žrtvi u fazi preliminarne istrage. Ovaj list, koji je objavljen na 13 jezika i koji je potpisan od strane oficira i žrtve po isporuci, obaveštava pretpostavljenu žrtvu o pravima i zaštiti koju nudi nacionalno zakonodavstvo prepoznatim žrtvama trgovine ljudima. On obuhvata listu indikatora koji pomažu potencijalnoj žrtvi da se identifikuje kao žrtva trgovine ljudima u cilju saradnje sa istražnim i organima gonjenja. U odnosu na oblike obmane navedenih od strane MOR-a, indikatori u vezi prevare nisu tako analitički i obuhvataju jače (obećavanje nekog drugog posla) i srednje (bolji način života).²⁷

Uspeh samoidentifikacije zavisi od niza faktora. Tabela 1. predstavlja glavne faktore koji ometaju samoidentifikaciju trgovine ljudima, kao i smernice za specijaliste na ispravljanje ove situacije.

---

27 Informator je dostupan na: <http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=1713Itemid=0&lang>

3. ORGANIZACIONI ASPEKTI IDENTIFIKACIJE

Tabela 1. Faktori ometanja samoidentifikacije žrtava trgovine ljudima i smernice za stručnjake koji vrše identifikaciju

	Faktori ometanja samoidentifikacije	Smernice za poboljšanje situacije žrtava trgovine
1.	Trgovina ljudima je kompleksan fenomen, koji se sastoji od mnogo elemenata. Žrtvu je moguće povezati sa događajem koji joj se desio na osnovu samo jednog elementa ovog krivičnog dela (npr. prevarom ili fizičkim zlostavljanjem).	– Objasnite potencijalnim šta trgovina ljudima znači i elemente koje obuhvata.
2.	Često osobe koje su doživele trafikingu ne naju ništa o ljudskim pravima i / ili ne shvataju da su njihova prava povređena.	– Objasnite svakoj osobi da po osnovu rođenja ima određena prava, kao i da niko ta prava ne može da im oduzme, npr. pravo na slobodu i bezbednost ličnosti, pravo na život itd.
3.	Žrtve nisu svesne svojih prava ili činjenice da imaju pravo na pomoć i zaštitu koju im pruža nacionalno zakonodavstvo.	– Objasnije žrtvama trafikingu koja su njihova prava, kao i da imaju pravo da odbiju pomoć u bilo kojoj fazi postupka. – Koristite sve mogućnosti da potencijalnim žrtvama pružite konkretne informacije (npr. u obliku letaka ili brošura) koje se tiču njihovih prava.

	Faktori ometanja samoidentifikacije	Smernice za poboljšanje situacije žrtava trgovine
4	<p>Žrtve često pate od ekstremnih osećanja krivice ili samooptuživanja zbog onoga što im se desilo. Ovo mogu biti simptomi postraumatičnog stresnog poremećaja ili posledice sekundarne viktimizacije zbog maltretiranja od strane njihovog okruženja (optužbe, verbalno i psihičko zlostavljanje, grubost itd.).</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Objasnije žrtvama da ne snose bilo kakvu moralnu odgovornost za krivično delo učinjeno protiv njih. Sva krivica leži na učiniocima koji su izvršili ili omogućili zločin. – Dajte potencijalnoj žrtvi dovoljno vremena da odluči o predloženoj/mogućoj pomoći. – U slučaju ponavljanja samooptuživanja/optuživanja, važno je obezbediti pristup pomoći kvalifikovanih psihologa i smanjiti efekat faktora koji vode sekundarnoj viktimizaciji.
5	<p>Žrtve gube poverenju u ljude i nevoljno govore o tome šta im se desilo kako bi izbegli ponovno proživljavanje neprijatnih sećanja. Oni se plaše i da će informacije koje daju biti javno objavljene. Ovo izgleda blokira njihova razmišljanja i ometa njihovu sposobnost da sagledaju događaj.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Uverite se da je žrtva sigurna da se poštuje princip poverljivosti – Informišite žrtvu o mogućnostima dobijanja socijalne pomoći, a da pri tom ostane anonimna – Objasnite žrtvi da ima nade i da je moguće pomoći joj (kao i da će joj biti garantovan pristup rehabilitaciji onda kada se bude osećala spremnom za to).

3. ORGANIZACIONI ASPEKTI IDENTIFIKACIJE

	Faktori ometanja samoidentifikacije	Smernice za poboljšanje situacije žrtava trgovine
		<ul style="list-style-type: none"> – Neka Vaš sagovornik bude svestan da u bilo kom trenutku može da prihvati ili prekine program pomoći; nikada ne insistirajte da žrtva donosi odluku. Umesto toga, napravite atmosferu u kojoj će se osećati sigurno i pomozite joj da odluči/napravi prvi korak sama.²⁸ – Ponudite Vašem sagovorniku kontakt podatke organizacija koje pružaju pomoć (uključujući one koje se nalaze u njenom regionu) i upoznajte je sa tim da su socijalni radnici ovlašćeni da se u njeno ime i uz njen pristanak žale ovlašćenim organizacijama.
6	Žrtve veruju da ne zaslužuju da im se pomogne jer su svesne da osobe koje su seksualno eksploatisane jesu često optuživane u društvu.	– Pobrinite se da upoznate stvarnu ili potencijalnu žrtvu o mogućnostima dobijanja pomoći od specijaliziranih servisa koji pružaju specijalizovane materijale sa informacijama.
7	Manjine i maloletnici koje su žrtve trgovine ljudima, zbog nedostatka iskustva ili smetnji u razvoju ne mogu da shvate šta im se desilo.	– Angažujte kvalifikovanog stručnjaka / psihologa sa iskustvom u radu sa decom i/ili psihologa sposobnog za otkrivanje problema sa mentalnim zdravljem i posledicama nasilja. Predložite mentalnu i socijalnu rehabilitaciju.

28 Međunarodni centar za zaštitu prava žena i promociju „La Strada“, Moldavija, „Socijalna pomoć za žrtve trgovine ljudima, naročito žene. Pripućnik za socijalne radnike i psihologe“. 2. izdanje Chisinau, 2005, str. 54–58

4. Praktični aspekti održavanja intervjua sa žrtvama trgovine ljudima

---

4.1. Organizacija Intervjua

Potencijalne žrtve trgovine ljudima mogu biti intervjuisane putem telefona ili licem u lice.

Često, žrtve trgovine ljudima govore o svojim iskustvima pozivom na specijalizovanu liniju. One su privučene mogućnošću da vode poverljiv razgovor i ostanu anonimne kao i zbog činjenice da su najčešće ovi pozivi besplatni. Po pravilu, žrtve traže određenu pomoć, ali u isto vreme ne žele da idu u detalje o onome što im se dogodilo. Dakle, telefonski savetnik treba da bude u stanju da napravi preliminarnu identifikaciju i pomogne pretpostavljenoj žrtvi da donese odluku da zakaže sastanak sa stručnjakom. Za razliku od individualnog intervjua licem u lice, intervju sproveden putem telefona može biti prilično težak zadatak. S druge strane, ova vrsta razgovora ima svoje prednosti jer pozivalac ima slobodu da prekine razgovor u bilo kom trenutku i time se oseća bezbedno (posebno u preliminarnim fazama), a sve se informacije tretiraju kao poverljive.

ISKUSTVO SRBIJE

Dobra praksa NVO ASTRA

NVO ASTRA SOS Linija, odnosno specijalizovana Telefonska linija, na raspolaganju 24/7 namenjena je identifikaciji i pružanju direktne pomoći žrtvama trgovine ljudima, kao i sprečavanju trgovine ljudima pružajući potencijalnim migrantima informacije o bezbednoj migraciji i opasnosti od trgovine ljudima.

Identifikacija žrtava trgovine ljudima uključuje intervjue sa licima koja pozivaju ovu telefonsku liniju kao i prijavljivanje nestale osobe za koju se veruje da je uključena u lanac trgovine ljudima ili lica koja su izašla iz lanca trgovine ljudima i koja su to prijavila.

Samo preliminarna identifikacija može da se uradi tokom telefonskog razgovora. Ipak, telefon konsultanti preduzimaju sve neophodne korake za pružanje hitno potrebne pomoći. Nakon preliminarne identifikacije žrtve su upućene na ASTRA Dnevni centar za konačnu identifikaciju, procenu potreba i izradu individualnog akcionog plana.

4. PRAKTIČNI ASPEKTI ODRŽAVANJA INTERVJUA SA ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA

Da bi se pravilno procenila situacija, važno je da se održava direktan kontakt sa potencijalnim žrtvama trgovine ljudima, što će omogućiti u nekom trenutku razgovor direktno, licem u lice, koji pomaže izgradnji poverenja. Direktna komunikacija nudi mnoge prednosti. Na primer, razgovor licem u lice omogućava ne samo verbalnu, već i vizuelnu i neverbalnu komunikaciju. Neverbalna komunikacija omogućava iznošenje na površinu emocije i osećanja koja doživljava žrtva, posebno kada se raspravlja o osetljivim pitanjima kao što su uslovi eksploatacije. Afirmativni pokreti klimanja glavom, mimika lica, gestikulacija, držanje tela – sve to pomaže da se bolje razume intonacija razgovora i da se prikupe informacije koje nedostaju.

Takvi intervjui se obično održavaju u skloništu, kancelariji ili mestu boravišta žrtve, ako ona želi tako. Veoma je važno da se pronađe opušteno i bezbedno okruženje kako bi razgovor protekao bez mešanja i smetnji. Prisustvo trećih osoba nije dozvoljeno, osim ako to želi žrtva. Ispitanik treba da se oseća udobno i sigurno na mestu odabranom za održavanje intervjua, inače će se teško otvoriti.

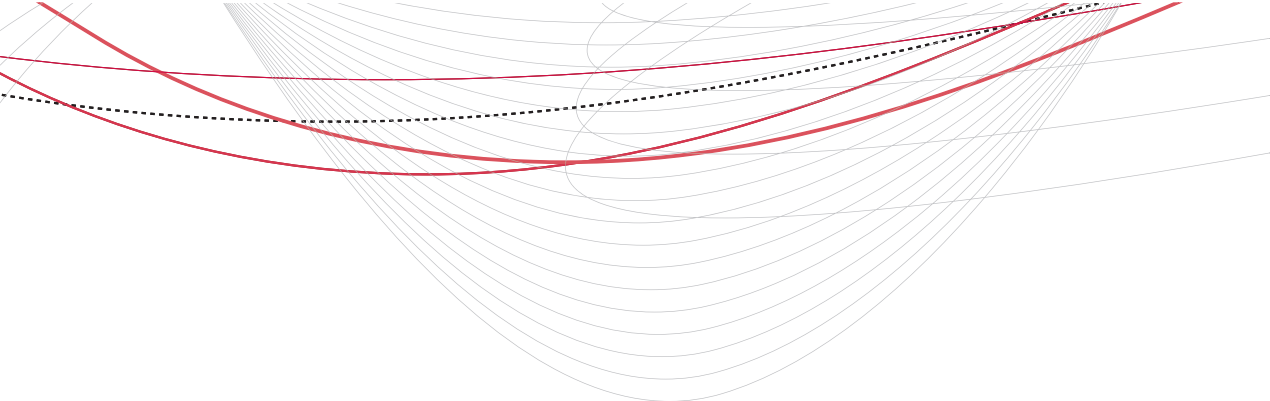
Takođe je poželjno da ispitivač bude istog pola kao potencijalna žrtva trgovine ljudima. S obzirom na specifičnosti psihološke traume nanete ženama koje su bile predmet seksualne eksploatacije, žena – osoba koja vodi razgovor može da zadobije više poverenja i ima bolje šanse da identifikuje direktne pokazatelje / elemente trgovine ljudima, posebno u vezi sa pojedinim aspektima eksploatacije žrtava.

Ako je pretpostavljena žrtva trgovine ljudima stranac i ne razume jezik neophodno je da se obezbedi prisustvo tumača i ako je potrebno prisustvo kulturološkog posrednika.²⁹

ISKUSTVO GRČKE

U slučajevima koji uključuju decu žrtve seksualne eksploatacije, Zakon 3625/2007, kojim je ratifikovan Opcioni protokol UN uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, predstavlja sledeću proceduru:

29 ICMPD, „Smernice za razvoj transnacionalnog mehanizma upućivanja za žrtve trgovine ljudima: South-Eastern Europe“, supra fusnota 10, str. 44.

Terapeut / psiholog deteta (i ako nije na raspolaganju, generalni terapeut / psiholog) obavezan je da kao ekspert da bude prisutan i da sarađuje sa detetom tokom svedočenja. Terapeut priprema dete za intervju i prisutan je tokom celog razgovora. Takođe sastavlja i pisani izveštaj o mentalnom stanju deteta i percepciji. Ova procedura može da posluži kao model kada se obavljaju intervjui maloletnika radi njihove identifikacije kao žrtava trgovine ljudima.

Identifikacija maloletnika žrtava trgovine ljudima treba da se obavi u prisustvu roditelja ili zakonskih staratelja. Iz tog razloga je neophodno da se unapred obratite centru za socijalni rad koji se bavi zaštitom maloletnika, u cilju da se pozove zastupnik u slučajevima kada je pravno starateljstvo maloletnog lica dodeljeno centru za socijalni rad.

ISKUSTVO UKRAJINE

Primer razvoja procedure u kojoj bi se deca osećala prijatnije je inicijativa La Strada-Ukrajine u stvaranju takozvane „zelene sobe“. Ove sobe se koriste za intervjuisanje dece koja su patila od nasilja, uključujući i trgovinu ljudima. Opremljene su posebnim nameštajem, igračkama i sl., takođe imaju kamere i posebna (dvostrana) ogledala koja omogućavaju specijalistima da prate intervju izvan sobe. Takvi razgovori se snimaju sa ciljem da se koriste u sudskim postupcima, kako bi se izbegla ponovna trauma deteta.

La Strada-Ukrajina je opremila jednu „zelenu sobu“ u Kijevu, koja već funkcioniše i u procesu opremanja je još jedna zelena soba u Odesi. Međutim, zbog postojećeg pravnog okvira, nije moguće uvek koristiti snimljeni intervju / svedočenje na sudu, uprkos činjenici da bi to znatno smanjilo traume deteta.

4.2. Komunikacija sa žrtvama trgovine ljudima

Intervju sa potencijalnim žrtvama trgovine ljudima predmet je određenih osnovnih pravila koja su već opisana u specijalizovanim, kao i u nespecijalizovanim publikacijama, kao što su SZO Etičke i Bezbednosne preporuke za intervjuisanje žena žrtva trgovine ljudima.³⁰

Intervjui sa potencijalnim i stvarnim žrtvama trgovine ljudima u cilju identifikacije mora se zasnivati na poštovanju ljudskih prava, npr. na pristupu zasnovanom na ljudskim pravima (vidi odeljak 1.4), i uz nužno poštovanje sledećih etičkih principa:

- poštovanje mišljenja ispitanika;
- pažljiv izbor jezika u formulisanju pitanja, odnosno pitanja treba da budu delikatna, ljubazna i taktična, i izbegavanje kategoričkog mišljenja;
- procena rizika za ispitanika i obezbeđivanje mera bezbednosti kada je to potrebno;
- nadležnost i odgovornost osobe koja vodi razgovor;
- druga etička načela (npr. poverljivost, pristup bez osuđivanja).

Tokom intervjuja, ispitivač treba ispitaniku da se obraća jednostavnim, kratkim i specifičnim pitanjima, korišćenjem razumljivih reči. Na ovaj način, biće lakše sagovorniku da daje preciznije i jasne odgovore. Iz istog razloga, bolje je izbegavati pravnu i drugu stručnu terminologiju jer može da zvuči čudno i stvori nepotrebnu prepreku u neformalnom razgovoru.

Kao po pravilu, ispitanik obično zadržava određene detalje koji mogu biti veoma važni za identifikaciju. U ovim slučajevima ispitivač treba da pristupi situaciji sa diskrecijom, pitajući da li je sagovornik zaboravio da pomene određene detalje ili nije spreman da ih deli. Ako ispitanik nije voljan da pomene neke detalje nije preporučljivo insistirati, verovatno će ih pomenuti u kasnijoj fazi.

---

30 Cimerman, C. i Vots C, „SZO Etičke i bezbedonosne preporuke za intervjuisanje žena žrtava trgovine ljudima“, SZO / Londonska škola za higijenu i tropsku medicinu, Ženeva, 2003. Vidite i Michels, B., „Hajde da razgovaramo o razvijanju efikasne komunikacije sa decom žrtvama zlostavljanja i trgovine ljudima“, UNICEF (Misija na Kosovu), 2004; Međunarodni centar za prava žena zaštitu i unapređenje „La Strada“ Moldavija „Socijalna pomoć žrtvama trgovine ljudima, posebno ženama, Priručnik za socijalne radnike i psihologe“, supra fusnota 28.

U cilju da se uspostavi dobar odnos sa ispitanikom, preporučljivo je tokom razgovora:

- koristiti isti način govora i ton kao ispitanik;
- proučavati reakcije ispitanika tokom kratkih pauza u diskusiji;
- izbegavati duge pauze u razgovoru, jer to može prekinuti tok razgovora;
- održavati vizuelni kontakt sa tokom rasprave;
- uvažavanje iskaza ispitanika, čak i ako ispitivač smatra da su određene tačke u njegovoj priči pod znakom pitanja;
- manifestovanje emotivne razmene i podrške optuženom;
- izbegavati korišćenje upitnika, komunikacija treba više da bude prijateljska i neformalna;
- pokazivanje empatije prema patnji koju je prepeo sagovornik;
- kad god je to primereno ohrabriti, ponašanje i karakter sagovornika.

Sve gore navedeno će pomoći da se ispitanik oseća opuštenije i vodi opušteniji i iskreniji razgovor.

4.3. Informacije i Procena potreba

Pre održavanja intervjua pretpostavljena žrtva trgovine ljudima treba da bude obavestena da će informacije dobijene u intervjuu biti čuvane kao tajna. Pretpostavljena žrtva treba da bude obavestena o pravu da odbije da odgovara na pitanja ili da prekine razgovor.

Sagovornik treba da budu informisan o tome kako će se dobijeni podaci koristiti. Neophodno je da se objasni da će se informacije dobijene na ovoj način naknadno koristiti u svrhu borbe protiv trgovine ljudima (npr. za stvaranje statističkog proseka profila) i za sprečavanje ponavljanja slučajeva trgovine ljudima.

---

4. PRAKTIČNI ASPEKTI ODRŽAVANJA INTERVJUA SA ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA

ISKUSTVO ALBANIJE

Albanski nacionalni mehanizam za Unapređenu identifikaciju i pomoć žrtvama trgovine ljudima je usvojen 18. Jula 2005³¹. Aneks I NRM pod nazivom „Instrukcije za identifikovanje stvarnih, pretpostavljenih, ili potencijalnih žrtava“ sadrži opšte principe i uputstva za obavljanje razgovora sa pretpostavljenim žrtvama trgovine ljudima:

- sagovornik i ispitivač moraju komunicirati istim jezikom;*
- ispitanici koji ne mogu da komuniciraju na istom jeziku kao ispitivači će se tretirati kao što je navedeno (kao moguća žrtva trgovine ljudima) do trenutka kada direktna (ispitanik / razgovor) komunikacija bude uspostavljena;*
- intervju treba da se obavlja na privatnom mestu, bez prisustva drugih – osim u slučaju maloletnih lica koji treba da budu u pratnji roditelja;*
- intervju treba da se sprovodi od strane posebno obučениh kadrova;*
- ipitanici će biti obavješteni o poverljivosti i anonimnosti;*
- ispitanici će biti informisani o tome kako će se informacije koristiti;*
- ispitivač dobija saglasnost kako bi se zaokružio proces intervjuja. Ukoliko ispitanik ne da saglasnost, mora biti slobodan da ide;*
- intervju se mogu obavljati u određenom vremenskom periodu, ne mora sve da se izvrši odjednom.*

Potencijalne žrtve trgovine ljudima takođe treba da budu informisane o osnovnim ljudskim pravima – npr. da ova prava uživaju svi, uključujući i žrtve trgovine ljudima – a treba da budu informisane i o njihovim odgovarajućim obavezama. Treba pružiti detaljne informacije i o sledećim oblastima³²:

- Period oporavaka i refleksije;
- Usluge na raspolaganju (smeštaj, savetovanje, itd);

31 „Sporazum o saradnji za uspostavljanje Nacionalnog mehanizma upućivanja na unapređenu identifikaciju i pomoć žrtvama trgovine ljudima“, Tirana, 18. jula 2005, dostupno na: <<http://vvv.legislationline.org/documents/action/popup/id/6224>>

32 ICMPD, „Smernice za razvoj transnacionalnog mehanizma upućivanja za žrtve trgovine ljudima: South-Eastern Europe“, supra fusnota 10, str. 3.

-
- Sistem zaštite, uključujući programe za zaštitu svedoka;
  - Upućivanje na sledeće moguće korake;
  - Interes vezan za bezbednost.

Specijalista koji vodi razgovor mora da obavesti pretpostavljene žrtve trgovine ljudima da je glavna svrha intervjua identifikovanje i rešavanje njenih osnovnih potreba i obezbeđenje efikasne pomoći i zaštite uz uvažavanje ljudskih prava žrtve.

Važno je imati na umu da se mnoge žrtve trgovine ljudima odlučuju na obraćanje za pomoć samo kada se nađu u ekstremnom problemu. Zato je proces identifikacije obično praćen potrebom za hitno rešavanje osnovnih potreba potencijalne žrtve trgovine ljudima.

Sledeće osnovne potrebe treba da budu ispunjene pre nego što se započne proces prikupljanja bilo kakvih informacija³³:

- Hrana;
- Voda;
- Toalet i osnovna higijena;
- Čista odeća;
- Odmor;
- Privatnost;
- Hitna medicinska nega;
- Mogućnost kontaktiranja članova porodice.

4.4. Rana procena rizika

Ispitivač treba da pokuša da sazna postojeće rizike koji se tiču života i fizičkog i mentalnog zdravlja žrtve.

---

33 Isto, str. 38–39.

4. PRAKTIČNI ASPEKTI ODRŽAVANJA INTERVJUA SA ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA

Iz tog razloga je neophodno da se identifikuje odnos između trgovca i potencijalne žrtve i mogućih rizika, na primer, ako su žrtva ili članovi njene porodice primili pretnja od trgovaca ljudima. Ako je potrebno, ispitivač treba da kontaktira policiju i traži ličnu zaštitu pretpostavljene žrtve.

Takođe treba imati u vidu da održavanje intervjua predstavlja određeni rizik za psihološku stabilnost intervjuisanog lica, obzirom da prisećanjem na patnju kroz koju je prošla, kod osobe se može ponovo pojaviti nestabilno emotivno stanje. Tokom intervjua, žrtve mogu razvijati i ispoljavati simptome psihološke traume, kao što su glavobolja, apatija, osećanje bespomoćnosti, nemogućnost koncentracije na diskusiju, ekstremna osećanja krivice, iskrivljena percepcija vremena i odvajanje ličnosti, provokativno i agresivno ponašanje, poricanje nasilja koje su doživele ili pokušaji da se minimiziraju njegove posledice na njihovo zdravlje etc³⁴. Dakle, intervjui sa ciljem identifikovanja slučajeva trgovine ljudima treba da se sprovode od strane iskusnih stručnjaka, sposobnih za prepoznavanje trenutne potrebe žrtve, koje treba da bude zadovoljena, što je i prioritet. Ispitivači treba da prihvate odgovornost i da ugovore dalje pružanje kvalifikovane pomoći i emotivne podrške potencijalnim žrtvama.

Ispitivač takođe mora imati na umu da su ljudi skloni zaboravljanju bolnih iskustava tako da će biti teško navesti ih da se prisete. U slučaju da je to potrebno u cilju identifikacije, ispitivač može da postavi pažljivo izabrana pitanja, ali zabranjeno je da insistira i podseća na neprijatne i traumatične incidente. Kada se u pitanjima pominju uslovi eksploatacije, ispitivač mora da se izbegne postavljanje pitanja koji mogu da izazovu emotivne odgovore, jer to često može dovesti do ponovne viktimizacije.

Rana procena rizika za decu pretpostavljene žrtve, takođe mora uzeti u obzir najbolji interes deteta, nešto što će obično biti dodeljeno njegovom staratelju.

---

34 Međunarodni centar za zaštitu i unapređenje prava žena „La Strada“, Moldavija, Tematska Publikacija „La Strada ekspres“, vol. 2: „Identifikacija žrtava trgovine ljudima“, Kišinjev, 2006, Vidi naročito: Petrova, D. i Kojuharova, N. „Psihološki aspekti identifikacije žrtava trgovine ljudima“, str. 41, dostupan na: <http://vvv.lastrada.md/publicatii/ebook/Ekpress_2_eng.pdf>

ISKUSTVO BUGARSKE

U Bugarskoj, Nacionalni mehanizam za upućivanje i podršku žrtvama trgovine ljudima, formiran od strane vladinih i nevladinih organizacija, predviđa postupak procene rizika kao tekući proces koji počinje sa identifikacijom trgovine ljudima i nastavlja se tokom faze istrage, krivičnog gonjenja i reintegracije.

U trenutku identifikacije žrtve trgovine ljudima, procena rizika vrši se u vezi sa neposrednim opasnostima po zdravlje i život žrtve, uključujući elemente kao što su hitne medicinske potrebe, opasnost od ponovne trgovine i sadašnja i prošla iskustva nasilja. Procena rizika tokom identifikacije podrazumeva objektivnu procenu ispitivača i uključuje lične brige žrtve.

Procena rizika se vrši tokom inicijalnog razgovora sa žrtvom trgovine ljudima, na bezbednom mestu, kada je sposobna i voljna da govori, i obuhvata nekoliko koraka: uključivanje žrtve trgovine ljudima u proces procene rizika; razvoj individualnog plana bezbednosti; reviziju procene rizika i bezbednosnog plana pri svakom kontaktu sa žrtvom trgovine ljudima i nakon bilo kakvih novih dešavanja u ovom slučaju.

Organizacije koje se bave identifikacijom i reintegracijom u okviru NRM u Bugarskoj revidiraju planove o bezbednosti i proceni rizika posle svakog kontakta sa žrtvama trgovine ljudima.

4.5. Period refleksije

Period refleksije može se definisati kao period vremena čija dužina varira u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, koji ima za cilj da omogući pretpostavljenim žrtvama trgovine ljudima da se oporave, izbegnu uticaj trgovaca ljudima i donesu ispravnu odluku o svojoj budućnosti, u skladu sa ljudskim pravima³⁵.

Ovaj period treba da bude obezbeđen bez obzira na to da li osoba želi da sarađuje kao svedok³⁶ i treba da bude praćen davanjem (privremene) boravišne dozvole. Saradnja

35 Evropska komisija, „Izveštaj grupe eksperata o trgovini ljudima“, Brisel, 2004, str. 105–106, 173, dostupan na:

<http://ec.europa.eu/anti-trafficking/download.action?nodeId=977ca985-90sc5-4520-baa5-57a914aa4ddc&fileName=Report+22+Dec_un.pdf&fileType=pdf>

36 Konvencija Saveta Evrope o akciji protiv trgovine ljudskim bićima i izveštaj sa objašnjenjima, 2005, supra fusnota 17, članovi 13 i 14.

4. PRAKTIČNI ASPEKTI ODRŽAVANJA INTERVJUA SA ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA

sa nadležnim organima treba da bude, u svakoj fazi procesa, dobrovoljna i nikada nije preduslov da bi se stekao status i prava žrtava trgovine ljudima. Osim toga, proterivanje ne bi trebalo da bude primenjeno protiv potencijalnih žrtava trgovine ljudima, tokom ovog perioda.

Period oporavka i refleksije takođe služi sticanju poverenja u državu i sposobnost države da zaštiti interese žrtve.

Shodno tome, glavne karakteristike perioda za oporavak i razmišljanje treba da budu:

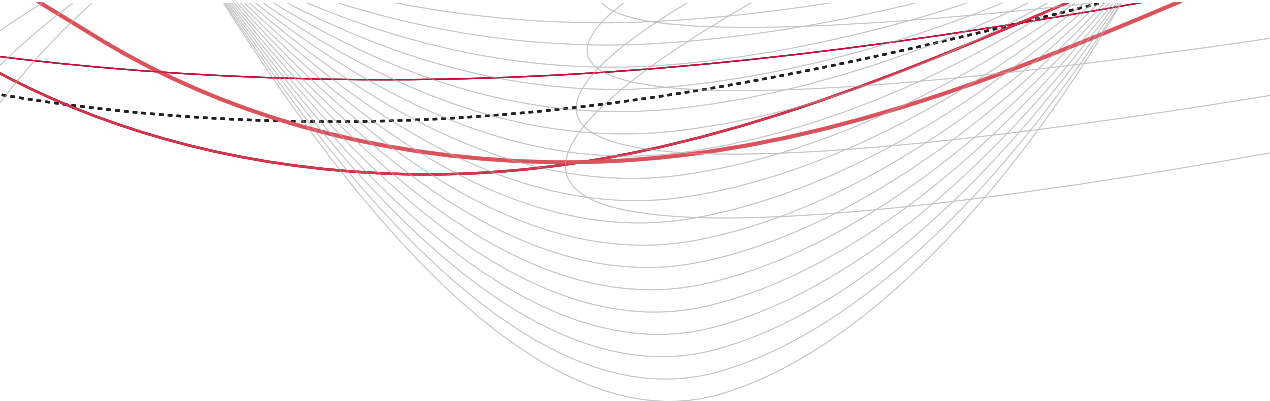
- Vremenski period koji će omogućiti žrtvi trgovine ljudima da se oporavi i izbegne kontroli trgovaca ljudima. Prema članu 13. Konvencije Saveta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima, taj period ne može biti kraći od 30 dana, iako je više puta sugerisano da bi trebalo da traje najmanje tri meseca³⁷.
- Sprečiti izlazak žrtve iz zemlje, pre nego što je njen status određen.
- Obezbediti adekvatnu pomoć i zaštitu žrtve.
- Pružiti pomoć i zaštitu, bez obzira na to da li je došlo do saradnje sa vlastima.

ISKUSTVO GRČKE

Identifikovane potencijalne žrtve trgovine ljudima imaju pravo na tri meseca perioda refleksije i imaju pravo na službe koje pružaju pomoć. Tokom perioda refleksije potencijalna žrtva ne može biti deportovana.

Prema zakonu, tokom perioda refleksije potencijalne žrtve trgovine ljudima dobijaju paket osnovnih usluga pomoći i zaštite, uključujući zdravstvenu zaštitu, psihološku podršku, smeštaj, hranu, prevodilačke usluge, neophodnu pravnu pomoć i zaštitu i bezbednost od strane nadležnih organa.

37 Videti grupu eksperata EU o trgovini ljudima, Mišljenje o periodu refleksije i boravišnoj dozvoli za žrtve trgovine ljudima (16. aprila 2004) i Mišljenje br. 4/2009 (16. jun 2009).

Nakon završetka ovog perioda, žrtvama je obezbeđen pun paket usluga (uključujući boravišnu dozvolu i pristup tržištu rada), što se odnosi samo na konačno identifikovane žrtve (u poređenju sa pretpostavljenim žrtvama) i to od strane nadležnog organa, tužioca prvostepenog suda. Identifikovane žrtve imaju dodatno pravo da apliciraju za 12mesečnu dozvolu boravka, koju je moguće produžiti.

Ova boravišna dozvola daje pristup tržištu rada, kao i pravo da učestvuju u stručnim programima obuke koje vodi Organizacija za zapošljavanje radne snage ili drugih agencija.

Od septembra 2010, identifikacija žrtva više ne zavisi od spremnosti žrtve da učestvuje u krivičnom postupku protiv počinitelaca. Kako je identifikacija žrtve tek nedavno prestala da zavisi od spremnosti žrtve da saraduje svedočenjem protiv počinitelja, ostaje da se vidi u praksi koliko lako i koliko dugo će identifikacija i pomoć biti pružane onima koji ne saraduju sa nadležnim organima. Sa pozitivne strane, bilo je nekoliko slučajeva od uvođenja novog zakona, gde su žrtve bile identifikovane čak i kada nisu mogle ili nisu želele da saraduju sa vlastima.

5. Identifikacija i prikupljanje podataka

5.1. Preporuke za sadržaj upitnika za identifikaciju

Standardni upitnik za održavanje intervjua sa pretpostavljenim žrtvama trgovine ljudima (koji mogu biti u formi spiska) omogućava prikupljanje podataka u cilju:

- identifikacije potencijalnih žrtava i žrtava trgovine ljudima;
- rane procene rizika i procena osnovnih potreba kao i obezbeđenje pristupa neophodnoj zaštiti i pomoći žrtvama trgovine ljudima;
- prikupljanje podataka o pojavi trgovine ljudima.

Prikupljanje podataka je neophodno za izvođenje opštih zaključaka u vezi sa pojavom trgovine ljudima, za identifikovanje glavnih izvora problema i utvrđivanja faktora uticaja i novim trendovima. Akumulacija i analiza podataka doprinosi razvoju smernica za unapređenje sistema borbe protiv trgovine ljudima. Takođe, sprečava širenje fenomena i doprinosi efikasnijoj pomoći i zaštiti žrtava trgovine ljudima.

ISKUSTVO MOLDAVIJE

Standardni upitnik za identifikaciju žrtava trgovine ljudima se u različitim regionima Moldavije pokazao kao efikasan alat u okviru Sistema nacionalnih preporuka³⁸ za žrtve i potencijalne žrtve trgovine ljudima. Upitnik uzima u obzir iskustvo vodećih NVO-a i MOR Misija u Moldaviji i zasniva se na već primenjenim indikatorima. Koristi se kao sredstvo upućivanja za žrtve trgovine ljudima, kako bi lakše dobile pomoć i zaštitu. Upotreba upitnika je takođe pomogla izbegavanju ponovljenih intervjua i (re)viktimizaciju žrtava trgovine ljudima. Pored navedenog, distribucija i upotreba upitnika na lokalnom nivou od strane obučanih socijalnih radnika rezultirala je povećanim brojem identifikovanih žrtava trgovine ljudima i obezbedila pristup neophodnoj pomoći.

38 Uzimajući u obzir postojeće pravne tradicije u zemlji, kao i odabran pristup implementaciji i razvoju saradnje struktura za upućivanje žrtava trgovine ljudima, Moldavija je odlučila da koristi termin „nacionalni sistem“ umesto „nacionalnog mehanizma“.

Standardni upitnik treba da sakuplja informacije o:

- 1) direktnim pokazateljima trgovine ljudima;
- 2) indirektnim pokazateljima trgovine ljudima;
- 3) potrebama žrtava u cilju razrade individualnog plana rehabilitacije / reintegracije i garantovanju neophodne i dugoročne pomoći;
- 4) mogućim rizicima za život, fizičko i mentalno zdravlje žrtava trgovine ljudima;
- 5) druge relevantne podatke.

Važno je da izrada standardnog upitnika i pratećih smernica bude proizvod zajedničkih napora vladinih, nevladinih i međunarodnih organizacija, aktivnih u borbi protiv trgovine ljudima. Takva saradnja koristi iskustva i dobru praksu svih aktivnih aktera za borbu protiv trgovine ljudima i obezbeđuje široku primenu upitnika a kao rezultat obezbeđuje uporedivost podataka i pouzdanu analizu na nacionalnom nivou.

Tačke koje su uključene u standardnom upitniku za identifikaciju žrtava trgovine ljudima se mogu se naći u donjoj tabeli.

Treba međutim napomenuti, da iako su upitnici korisno sredstvo za prikupljanje informacija koje mogu dovesti do identifikacije žrtava trgovine ljudima, oni treba da se koriste sa oprezom i samo od strane stručnog osoblja, jer bi se oslanjanjem isključivo na unapred utvrđena pitanja mogli prevideti ostali važne informacije na koje upitnik ne mora upućivati. Iz tog razloga, ne treba se u potpunosti oslanjati samo na upitnik.

Tabela 2: Ključne preporuke o sadržaju upitnika za identifikaciju žrtava trgovine ljudima

Opis ispitanika:	Preporuke za uključivanje:
<p>1. Lični podaci</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Puno ime / matični broj • Kontakt telefon • Datum i mesto rođenja • Pol • Mesto boravka • Obrazovanje • Bračno stanje • Broj dece • Datum kada je namamljen(a) u trgovinu ljudima • Datum kada je oslobođen(a) / pušten(a) iz eksploatacije / situacije povezane sa trgovinom ljudima
<p>2. Podaci o faktorima koji su doprineli prihvatanju sumnjivih predloga o putovanju u inostranstvo ili prihvatanju sumnjivih poslova.</p>	<p>1. Siromaštvo i nezaposlenost</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zapisnik o stručnom obrazovanju • Zapisnik o zaposlenosti i nivoa prihoda pre putovanja u inostranstvo <p>2. Prekid porodičnih veza</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kontakti i odnos sa roditeljima • Odnos sa sopstvenom porodicom • Nasilje i sukobi u porodici / van porodice • Životne vrednosti

Opis ispitanika:	Preporuke za uključivanje:
	<p>3. Nedostatak informacija o fenomenu</p> <p>4. Drugo, navedite</p>
<p>3. Direktni pokazatelji trgovine ljudima</p>	
<p>3. A. Radnje</p>	<p>Vrbovanje</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Metode vrbovanja (ponuda fiktivnog posla, izmišljenih radnih mesta, obećavanje vrste posla gde bi osoba trebalo da radi, itd) 2. Podaci o počiniocu (pravno ili fizičko lice, pol, starost itd) 3. Odnos prema počiniocu (rođak, komšija, prijatelj, poznanik, drugo) 4. Mesto namamljivanja (na poslu, preko porodica / prijatelja, reklama, slučajno, drugi) 5. Ko je dogovarao / pokrивao troškove dobijanja neophodne putne / radne dokumenatacije i troškove prevoza 6. Da li je informacija o putovanju skrivana od rodbine 7. Ostali detalji o vrbovanju <p>Transport</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Potvrda od strane žrtve da je transportovana od mesta prebivališta do druge lokacije u zemlji (interna trgovina ljudima) ili u inostranstvo (navesti zemlju odredišta i tranzitne zemlje) 2. Načini prelaska granice zemlje <ul style="list-style-type: none"> • Legalan prelazak granice • Ilegalan prelazak granice • Korišćenje falsifikovanih dokumenata i / ili vize

5. IDENTIFIKACIJA I PRIKUPLJANJE PODATAKA

Opis ispitanika:	Preporuke za uključivanje:
	<p>3. Načini za organizovanje prevoza</p> <ul style="list-style-type: none"> • Individualna • Grupa <p>4. Vrsta transporta</p> <p>5. Drugo, navedite</p> <p>Prenos / prijem</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Podaci o prebacivanju žrtve u zemlji porekla, tranzita ili destinacije 2. Podaci o prijemu novca ili drugih dobara u zamenu za učestvovanje u transportu žrtve <p>Pružanje utočišta</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Podaci o pružanju utočišta žrtvi na način kako bi se osiguralo da on / ona ne može da napravi kontakt sa policijom ili drugim licima koja bi mogla da pruže pomoć 2. Mogućnosti o bekstvu sa mesta sakrivanja / pritvora
<p>3.B. Sredstva</p>	<p>Korišćenje sledećih načina uticaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pretnja fizičkim i / ili psihičkim nasiljem • Fizičko nasilje / psihičko nasilje • Mučenje • Nečovečno ili ponižavajuće postupanje sa ciljem da primora osobu da potčinjavanje • Silovanje • Otmica • Oduzimanje dokumenata • Obmanjivanje

Opis ispitanika:	Preporuke za uključivanje:
	<ul style="list-style-type: none"> • Zloupotreba ugroženog položaja • Zloupotreba moći • Davanje i primanje isplata ili koristi da obezbedi pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licima • Držanje osobe zavisnom • Zloupotreba fizičke zavisnosti • Pretnje: da otkrije poverljive informacije porodici ili drugim licima • Ograničavanje slobode kretanja • Pretnje: prijavljivanjem žrtve nadležnim vlastima • Ostalo
3.C. Svrha eksploatacije	Dostupnost pokazatelja eksploatacije: <ul style="list-style-type: none"> • Prinudni rad ili usluge • Komercijalno ili ne-komercijalno seksualno iskorišćavanje • Ropstvo ili odnos sličan ropstvu • Pprisiljavanje učestvovanjem u oružanom sukobu • Prinudno učešće u kriminalnim aktivnostima • Uklanjanje organa, tkiva i drugih delova ljudskog tela za presađivanje • Prinudno korišćenje žena kao surogat majki • Ilegalna usvajanja kao način eksploatacije • Prinudno prosjačenje • Ostalo

5. IDENTIFIKACIJA I PRIKUPLJANJE PODATAKA

Opis ispitanika:	Preporuke za uključivanje:
4. Indirektni pokazatelji trgovine ljudima	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stepen korelacije prikupljenih podataka na prosečan statistički socijalni profil žrtve trgovine ljudima (pol i starost, podaci o porodičnom statusu, obrazovanju i zanimanju, bračni status, zaposlenost i visina prihoda) na dan početka umešanosti u trgovinu ljudima. 2. Psihološko stanje potencijalne žrtve trgovine ljudima i stepen korelacije sa prosečnim statističkim psihološkim profilom (prisustvo indikatora psihološke traume: neorganizovano razmišljanje, konfuzno mentalno stanje, poremećaji memorije i spavanja, uznemirujuće noćne more, visok nivo uznemirenosti, kompulzivno ponašanje, itd) 3. Aranžmani za emigriranje u inostranstvo: Ko je bio zadužen za aranžmane i pokrivanje putnih troškova. 4. Pravni status žrtve trgovine ljudima u određenoj ili tranzitnoj zemlji. 5. Lične okolnosti i ambijent žrtve – specifičnosti boravišta i društvenog okruženja u odnosu na poznate slučajeve trgovine ljudima.
5. Opšti opis slučaja trgovine ljudima	<ol style="list-style-type: none"> 1. Detaljan opis (istorija) slučaja trgovine ljudima. 2. Podaci o metodama koji se koriste za vrbovanje, aranžmani za putovanje u inostranstvo, uslovi eksploatacije, informacije o bekstvu / oslobađanju sa mesta eksploatacije i opšte informacije o prestupnicima: pol, starost, veza sa žrtvom trgovine ljudima, prebivalište, itd.
6. Procena osnovnih i dugoročne potreba trgovine ljudima	<p>Opis potreba identifikovanih od strane anketara:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Potrebe koje zahtevaju neposrednu pažnju • Potrebe koje zahtevaju dugoročnu pažnju (ne odnosi se na potencijalne žrtve trgovine ljudima) • Potrebe osoba iz neposredne okoline žrtve, odnosno dece i porodice (ne odnosi se na potencijalne žrtve trgovine ljudima)

Opis ispitanika:	Preporuke za uključivanje:
7. Procena rizika	Određeni rizici: <ul style="list-style-type: none"> • Rizici: za život i zdravlje žrtve i njene / njegove uže porodice
8. Saglasnost žrtve za upućivanje	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dobijanje saglasnosti žrtve za upućivanje 2. Dogovor o postupku upućivanja i praćenje pruženih usluga.

Ujednačavanje prikupljanja podataka vezanih za slučajeve trgovine ljudima omogućava profesionalan i efikasan pristup žrtvama identifikacije, povećava broj identifikovanih, i omogućuje žrtvama pristup neophodnoj pomoći i zaštiti.

5.2. Razmena informacija i zaštita ličnih podataka

U slučajevima upućivanja žrtve na druge organizacije, koje takođe prikupljaju informacije o slučajevima trgovine ljudima, neophodno je pribaviti saglasnost žrtve, pre deljenja ličnih podataka. Ispitanik treba da bude obavešten o pravu da odbije prenos informacija već prikupljenih u nekoj drugoj organizaciji, kojoj je planirano upućivanje. Takođe je neophodno da zna svrhu upućivanja i ime organizacije kojoj će biti upućen. Konačno, preporučuje se da stručnjak koji je održao intervju za identifikaciju prati ispitanika / žrtvu kada je upućena drugim specijalistima koji će biti odgovorani da obezbede dodatne usluge i / ili mere zaštite u skladu sa identifikovanim potrebama i rizicima.

Zaključci

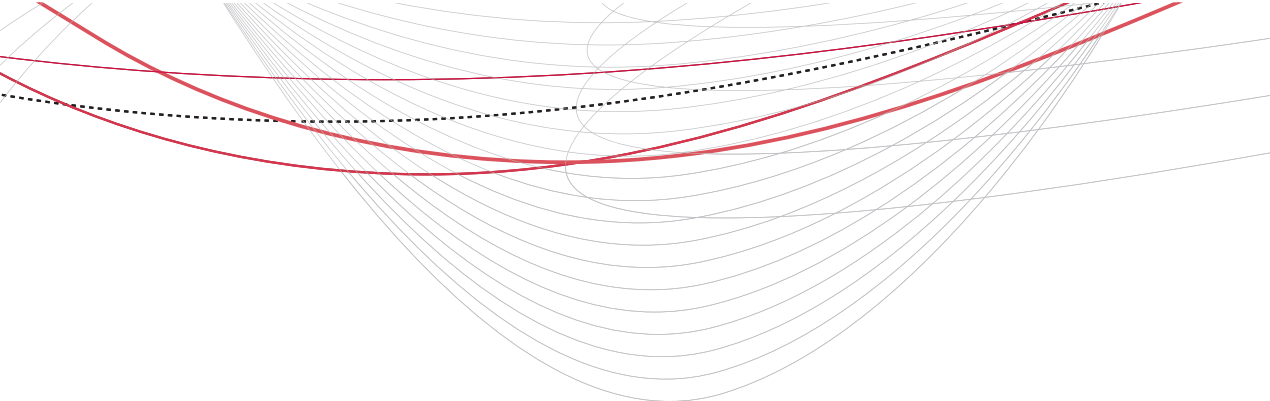
Identifikacija žrtava trgovine ljudima je složena, ali predstavlja centralni element u sistemu zaštite i pomoći, kao i celom sistemu za borbu protiv trgovine ljudima. Razlog tome je što identifikacija omogućava pristup potrebnoj podršci, pomoći i zaštiti. Ona takođe nudi žrtvama trgovine ljudima šansu reintegracije u okviru njihovih porodica i društvu i pomaže da se spreči njihovo ponovno viktimiziranje. Pravilno sprovedena identifikacija, sa fokusom na prava žrtava trgovine ljudima ima i pozitivan uticaj na krivične istrage slučajeva trgovine ljudima uz zadovoljenje potreba žrtava za pomoći i zaštitom, kao i vraćanje vere u rad policije.

Uzimajući u obzir značaj identifikacije žrtava trgovine ljudima, Regionalne Smernice su zasnovane kako na teorijskim aspektima identifikacije žrtava, tako i na dobroj praksi razvijenoj od strane NVO kao i ostalih aktera u zemljama istočne i jugoistočne Evrope, sa ciljem da obezbede jasan okvir za identifikaciju žrtava i sugerišu isprobane i testirane alate u rešavanju niza problema koji proizilaze tokom ovog procesa.

Regionalne Smernice su inspirisane pravnim sistemima različitih zemalja, ali su podržane od strane zajedničkog pravnog osnova za borbu protiv trgovine ljudima. Ove Smernice sadrže opšte principe i obaveze sadržane u UN Protokolu iz Palerma i Konvenciji Saveta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima, koje su sve države koje učestvuju u ovom priručniku ratifikovale ili su u procesu ratifikacije.

Uključivanjem u Regionalne smernice prava sadržana u dve konvencije, nekoliko praktičnih alatki pojavile su se u pogledu identifikacije žrtava trgovine ljudima. Od jednake važnosti je da se one koriste ne gubeći iz vida individualnost svakog slučaja, jer ne postoji alat i rešenje koje odgovara svima. Na kraju, to su smernice i treba ih koristiti kao takve, uz dužno poštovanje individualnih okolnosti svakog slučaja trgovine ljudima. U slučaju sumnje, proces identifikacije treba da bude na strani zaštite prava potencijalne žrtve trgovine ljudima, odnosno kada postoji nedoumica, bolje je da se identifikuje nego da se ne identifikuje žrtva trgovine ljudima. Neuspeh identifikacije žrtve, može imati štetne posledice po njenu dobrobit.

Nadamo se da će ove Regionalne Smernice pružiti čitaocima jasno razumevanje pojma kao i različitih aspekata procesa identifikacije i da će biti od koristi u praktičnom radu stručnjaka, koji su u bliskom kontaktu sa potencijalnim žrtvama trgovine ljudima. Uloga i kvalifikovanih, iskusnih i specijalizovanih kadrova u praktičnoj primeni Regionalnih smernica, ne može se dovoljno naglasiti. Sistem identifikacije ne može biti efikasan ako nije sproveden od strane profesionalaca i ako se ne zasniva na profesionalnom iskustvu.

Osim toga, nadamo se da će Regionalne Smernice doprineti pozitivnom razvoju standardnih operativnih procedura, uputstava i drugih alata i dokumenata za identifikaciju žrtava trgovine ljudima u regionu Jugoistočne Evrope, gde trgovina ljudima i dalje predstavlja ozbiljan problem.

Ariadne
network

REGIONALNE SMERNICE ZA IDENTIFIKACIJU ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA
PRIRUČNIK ZA JUGOISTOČNU I ISTOČNU EVROPU

Izdavač

Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM
Svetogorska 17, 11000 Beograd
Tel: 011/ 3344 235, Fax: 011/ 3344 425
E-mail: office@yucom.org.rs, web site: www.yucom.org.rs

Za izdavača

Milan Antonijević

Priprema i štampa

Dosije studio, Beograd

ISBN 978-86-83209-37-8

Tiraž

1000

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

343.85:343.431(035)   343.431-058.64(035)

ФОМИНА, Татјана

Regionalne smernice za identifikaciju žrtava trgovine ljudima
: priručnik za jugoistočnu i istočnu Evropu / [Tatiana Fomina, Maria
Vogiatzi u saradnji sa Mrežom Ariadne]. – Beograd : Komitet pravnika za
ljudska prava YUCOM, 2012 (Beograd : Dosije studio). – 68 str. ; 24 cm

Tiraž 1.000. – Predgovor: str. 5–6. – Napomene i bibliografske reference
uz tekst.

ISBN 978-86-83209-37-8

1. Вогиаци, Марија [аутор]

а) Трговина људима – Сузбијање – Пруручници

б) Жртве трговине људима – Заштита – Пруручници

COBISS.SR-ID 191903500
